

2016 . 8

LXIX. évfolyam • augusztus

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Balla Sándor
Benkő Levente
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Benkő Levente: 3

közösség

Bakó Edit: „Didereg a lelkünk, és vágyik arra, amit ott kaptunk...” 4

színpad

Balla Sándor: „A muzsika nem volt kérdés soha...” 9

Cs. Szabó András: Véget ért a 33. Csíkszeredai Régizene Fesztivál. 14

kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel XXX. Ausztronézőpontok. 2. rész 19

galéria

Németh Júlia: Soó Zöld Margit természetvallása. 24

enciklopédia

Vekerdy Tamás: A Waldorf-iskoláról 27

Lapszámunk szerzői:

Bakó Edit – magyartanár, Csíkszereda
Cs. Szabó András – zene tanár, Csíkszereda
Laczkó Vass Róbert – színművész, Kolozsvár
Németh Júlia – szerkesztő, műkritikus, Kolozsvár
Vekerdy Tamás – pszichológus, szakíró, Budapest

Címlapkép: Esszencia-koncert a Méra World Music világzene-fesztivál színpadán. Demeter Zsuzsanna felvétele
A hátsó borítón Soó Zöld Margit pasztellje

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovácsna Megyei Művelődési Központ
Kovácsna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

www.szabadsag.ro
Szabadság

Paprika Rádió
Fülön csíp.
95,1 fm

Európa, én így szeretlek!

A színpadon székelyföldi, talán pont a csíkkozmási együttes húzta-ropta, a tér sarkán magyar, román, lengyel, ukrán, orosz, lett és Isten tudja még milyen nyelvű szókavalkád zsongta körül halkán a látványt. Volt, aki szelfizett hol a teret, hol a színpadot, hol valamelyik érdekesebb, látványosabb épület, hol Mátyás szobrát választva háttérként, hogy otthon, illetve a fészükös idővonalán megmutathassa: itt is jártam. Remek volt a hangulat, annál is pazarabb a Közép-Kelet-Európa megannyi szegletéből érkezett fiatalok népi viselete, vidám csevegése. A fellépésre várakozó együttes tagjai az utolsó simításokat, igazításokat, pászításokat végezték gyönyörűsége ruhájukon, a köténykén, a pántlikán, a bokrétán, hát akárhogy mégsem lehet a közönség elé állni. „Polak, węgier, dwa bratanki...” – léptem a színpad melletti ideiglenes korlátra könyökölve beszélgető, a csíkkozmásiak előadását értékelően figyelő legényekhez, és vállon öleltem őket. Mint ahogyan a focisták szoktak összekapaszkodni meccs előtt, a himnusz alatt. Két ragyogó arc fordult felém, folytatva a mondatot: „... i do szabli, i do szklanki!” És szó nélkül a nyakamba ugrottak. Mint a barátok. Vagy mint az unokatestvérek s a testvérek, ha a lengyel bratanki szónak a régi értelme, s a „Lengyel, magyar – két jó barát, együtt harcol s issza borát” közmondásának a lengyel köznemesek által olyan három-öt évszázada „kitalált” eredeti tartalma szerint értjük, vagyis úgy, hogy: „Lengyel, magyar két testvérke”. E mondásnak több, köztük hosszabb változata ismert, de a lényege valamennyinek egy és ugyanaz: barátok, testvérek vagyunk. S akkor ifjú, alig pelyhedző állú lengyel barátaim afelől érdeklődtek, hogy mi szél hozott errefelé Magyarországról. Nem jöttem, mondtam, én idevaló vagyok, erdélyi węgier, ahol Báthori István is született. Ahá, Siedmiogród, Báthori, Báthori, the king of Poland!... És megint a nyakamba ugrottak. Hát persze, hogy tudják!

Ilyesfajta apró és személyes hozadékaik is vannak annak az ezerkilencszázkilencvenkilencben szárbá szökkent kezdeményezésnek, amely évről évre Erdélybe szólít kárpát-medencei és azon is messze túli, különféle nemzetiségű népek, közösségek kultúráját bemutató népi együtteseket, csoportokat, előadókat. Az immár tizennyolcadik kiadását megért Szent István-napi Nemzetközi Néptánc-találkozók eddigi történetében járt már mifelénk és hozott ízelítőt a számára legdrágább és legkedvesebb tánc- és dalaiból bukovinai székely, németországi szorb, magyarországi román, sváb, horvát és bolgár, erdélyi román, magyar és székely-magyar. De járta már itt dél-tiroli ladin, azaz rétoromán, felvidéki, horvátországi, szerbiai, muraközi és kárpátaljai magyar, izraeli arab, spanyolországi baszk, lengyelországi lengyel és lem. Aztán járt itt észtországi, lettországi, finnországi, ukrainai, fehéroroszországi, görögországi ciprusi, szardíniai, mexikói... Jaj igen, és járt itt oroszországi udmurt is, az Urál vidékéről való, aki a magyar-udmurt nyelvrokonság okán szólt magyarul. Ennek az évenkénti találkozásnak akkora a vonzereje, hogy a kezdeti néhány csoporthoz, összességében valamivel több, mint száz fellépőhöz képest ma már átlagosan húsz körüli az együttesek és félezer közeli a táncosok-zenészek száma; a találkozó befogadóképessége okán pedig a részt venni szándékozók legalább felének kell kivárnia a következő évi sorát.

Nem tudom, hogy a világon, Európában van-e párja a kolozsvári Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány által tizenhét esztendeje életre hívott, azóta európai hírnevet szerzett pompázatos eseménynek, mindenesetre Romániában ilyen legalább még egyet nem tudok. De olyant tudok, hogy ez az esemény éppen jó arra, hogy e – legtöbbször tekintve – kisebbségi sor(s)ban élő nemzeti közösségek tudassák: léteznek, saját hagyományaik, saját kultúrájuk, saját tárgyi és szellemi örökségük létezik, számukra az a legdrágább; s hogy éppen olyan drága nekik ez a kincs, mint a minden többségi nemzeteknek a sajátja! S mert így van ez rendjén, ez a legfőbb hozadék, jó így egymásra találni, egymást megismerni, egymásról tudni, és évente legalább egyszer egymás vállát-kezét megszorítani. Mint a focisták, a barátok, vagy mint az unokatestvérek s a testvérek szoktak. Például egy életre hívandó romániai nemzeti kisebbségi néptánc-találkozón is. És még azt is tudom, hogy e nemzetközi néptánc-találkozó névadója, Szent István királyunk intelme, miszerint az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő – s hozzáteszem: sivár! –, Európa egészére érvényes!

Gáspár Heltai

Bakó Edit

„Diderreg a lelkünk, és vágyik arra, amit ott kaptunk...”

A vers, a vers szeretete és a benne való elmélyülés szötte át e tíz napos rendezvény minden programját.

Július 22–31. között rendezték meg Csíksomortánban a hatodik olyan ifjúsági tábort, amelynek középpontjába a líra került. A vers, a vers szeretete és a benne való elmélyülés szötte át e tíz napos rendezvény minden programját, s egyben a középiskolás diákok egymásra találását és önmegértését is elősegítette. A tábor végén beszélgettem a két szervezővel, Vargáné Mihályi Magdolnával és Varga Annával, akik a VI. Székelyföldi Verstábor alapítójának, Varga Sándornak „örökösei”, hiszen halála után rájuk hárult a munkás, de egyben megtisztelő feladat is, hogy továbbálmodják a versünnepet és a verstábort. Varga Sándor (1962–2016) a Fehérvár Média-centrum alapító-hírigazgatója volt, majd a Kossuth Rádió és a Magyar Rádió munkaközösségeinek a tagja lett. 2006-ban nívódíjjal, majd 2013-ban a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével

tüntették ki a magyar kultúrában végzett munkájáért. 2015-ben Székesfehérvár polgármesterétől vehette át a Polgármesteri Elismerő Érmét, majd még ugyanebben az évben Csíksomortán díszpolgárává is avatták.

Bakó Edit: Lezárult a VI. Székelyföldi Verstábor, amelynek helyszíne a már megszokott csíksomortáni Szellő Szálló. A rendezvény főszerzőiként milyen gondolatok kavarnak bennetek?

Varga Anna (Varga Sándor lánya): Amikor vége lett, mondtam anyának, hogy nincs is kedvem hazamenni. Itt az embernek mindig van dolga és feladata, mindig szükség van rá, és nagyon jó érzés, hogy jó társaságban van. Amikor vége lett a tábornak, papa egyből már a következőn gondolkodott. Egy kicsit mi is ilyenek voltunk most, mert egyből már a jövőn gondolkodtunk: mit

VI. Székelyföldi Varga Sándor Verstábor, 2016, 1000 éves határ, a Himnusz éneklése közben.
Fénykép: Fehérvár Mediacentrum, Simon Erika

lehetne még jobban csinálni, mi legyen majd a tábor témája jövőre? Le kell majd ülnünk ismét átbeszélni a történeteket, mert mindezt apa nélkül csináltuk, akinek azért a kisujjában volt az egész, nekünk pedig nagyon sok feladatunk volt ezzel – igazából ezek a gondolatok kavarnak most bennünk. Hogy jövő évben mi legyen a téma? Arany János kiváló választás lenne, mivel jövőre lesz születésének kétszázadik évfordulója. Azt az elvet is megtartjuk – ahogyan apa is tette –, hogy egy latin jelmondat legyen a mottó, és annak jelentése köré építsük a tábor tematikáját.

BE: Tudnátok mondani egyetlen érzést vagy gondolatot, ami kimondottan a 2016-os táborhoz kötődik?

VA: Szerintem az, hogy méltó volt. Nagyon törekedtünk arra, hogy édesapámhoz, az ő emlékéhez és elképzeléséhez méltó módon tudjuk véghezvinni, és szerintem sikerrel jártunk. Biztos, hogy nem volt ugyanolyan, amilyen az ő keze alatt – olyat nem is lehet –, de az alapelveket sikerült megtartanunk. Nagyobb problémák nem adódtak azon kívül, hogy ő nagyon hiányzott... A gyermekektől is olyan visszajelzéseket kaptunk, hogy hadd jöhessenek jövőre is, hadd lehessenek táborcsinálók. Többen is sírtak, hogy nem akarnak még hazamenni, legyen itt inkább egy Verstábor Köztársaság, hadd lakjanak ők itt egész évben, maradhassanak itt a következőig. Valahogy nincs kedvük a gyermekeknek a hétköznapiakba visszazökkenni. Rengeteg pozitív visszajelzést kaptunk, és ez nagyon jó érzés.

Vargáné Mihályi Magdolna (Varga Sándor özvegye): Anna egyszer nagyon szépen megfogalmazta: a táborban mindenki leveszi a kabátját, és amikor az egész véget ér, majd mindenki elmegy, akkor egy kicsit didergünk. És én pont azt érzem: amikor kiürül a Szellő Szálló, és még áll a színpad, akkor olyan végtelenül üressé válik az egész. És igen, didereg a lelkünk. Vágyjuk arra, amit ott kaptunk.

VA: Igen, olyan a hangulata a tábornak, hogy mindenki felszabadulttá válik. Valami jó célért gyűlnek össze ide az emberek, versekkel foglalkoznak, ami simogatja az ember lelkét. Tényleg olyan, mintha a külvilágban mindenki hordana egy kabátot, amivel védi magát, nem ereszt be rajta akármit, a táborban pedig leveszik az emberek ezt a kabátot. Aztán amire vége az egésznek, ismét fel kell venniük, mert kint fáznak.

Misztrál együttes, 2016, Verstábor. Kép: Ferencz Csaba

BE: Az idei tábor rendhagyónak mondható több szempontból is. Egyrészt első alkalom Varga Sándor nélkül, másrészt új nevet kapott a rendezvény.

VMM: A névváltoztatás kapcsán töprengtünk egy keveset, mert Sanyi soha nem szerette volna azt, hogy az ő neve és az ő személyisége kerüljön előtérbe. Mindig úgy vélte, hogy nem ő a fontos, hanem a tábor és a gyermekek, valamint a tábor szellemisége. Mi ebben nem is tudtunk dönteni, de Kubik Anna kihangsúlyozta, hogy nem is a család feladata ez. Ez a gondolat az ő fejükben született meg, és a megnyitón be fogja jelenteni, hogy a tábor hivatalosan is felveszi Varga Sándor nevét. Én örülök, hogy a neve fennmarad. Mindig azt mondogatta nekünk: „úgy élni, hogy valami nyomot hagyni a világban”... akkor még persze nem volt beteg. Végül is ő nyomot hagyott, és nem is akármilyet. Otthon is, és itt is, Székelyföldön. És nemcsak a verstáborral, hanem a *Nyergestető üzenete* filmmel, illetve a *Székely leleményekkel*, amelyet a csomortáni templomról forgattott. Őszre várható a *Fogathajtás székely módra* című filmjének megjelenése is, amit tavaly forgattak a *Szekérhajtó verseny fogathajtó módra* elnevezésű versenyéről, a falunapok alkalmával. Még nagyon sok terve volt, azt azonban nem tudjuk még, miképp valósulhatnának meg, vagy hogy megvalósulnak-e egyáltalán. Nagy szívfájdalma volt, hogy a határkeresztek elenyésznek úgy, hogy nincsen róluk feljegyzés. A húsvéti határkerüléskor tudatosult benne, hogy ezek állapota folyamatosan romlik, s

mindegyiknek van egy külön története arról, hogy miért jöttek létre. Ezeket számba kéne venni, le kéne fotózni, majd GPS-koordinátákkal kéne megjeleníteni. Majd ebből lehetne egy honlapot készíteni, a legszebbeket pedig megjelentetni egy kiadványban, mellé pedig egy-egy verset helyezni, akár egy kortárs költő művét, akár egyet a klasszikusok közül. De így, nélküle megállt a dolog... Szeretett volna a kapolcsi Művészetek Völgye mintájára létrehozni egy Csíki Kultúrvölgyet itt, Somlyó, Csobotfalva, Csomortán és Pálfalva bevonásával. Meg is valósulhatott volna az ő ötleteivel és kapcsolati tőkéjével, egészen biztosan. És nagyra tudott volna nőni.

BE: Ő a kitalálója ennek a verstábornak és a versünnepnek. Hogyha picit visszatekintetek a kezdetekre, hogyan született meg mindez?

VA: Ő Székesfehérváron dolgozott 2009-ben, az ottani Médiacentrumnak volt a vezetője, és mindig nagyon szerette a

...olyan a hangulata a tábornak, hogy mindenki felszabadulttá válik. Valami jó célért gyűlnek össze ide az emberek, versekkel foglalkoznak, ami simogatja az ember lelkét.

VI. Székelyföldi Varga Sándor Verstábor gálaműsorának zárása, Varga Anna és Varga Bálint (középen).
Kép: Ferencz Csaba

színjátszást, a verseket, az irodalmat és a kultúrát. Kitalálta, hogy szervezni fogott egy Versünnepet, egy szavalóversenyt középiskolás gyermekek számára. És ez nagy sikert aratott. Aztán arra gondolt, hogy nem a legjobb az, hogy a gyermekek csupán a versenyre készülve vesznek elő verseket – így született meg a nyári tábor gondolata, ahol a gyermekek tehetségét lehetne gondozgatni, meg egyfajta útmutató tábor is lenne a számukra. Az első tábor tehát a székesfehérvári volt, amely csupán néhány gyermeknek volt szervezve. Majd a következő évben rendezett Csíkbán is egy Versünnepet. Tehát a fehérvári volt az első, eddig pedig hét Versünnep volt, illetve hat tábor – egyetlen egyszer maradt el, 2010-ben, azóta viszont minden évben megtartottuk. Az évek során a tábor is egyre nagyobb lett, meg a cél is egyre magasabb, mert nemcsak a tehetséggondozás került előtérbe, hanem a Kárpát-medencei magyarság önazonosságának erősítése is, hogy a külföldi területekről is meghívást kaphassanak a tehetséges gyermekek a táborba. Édesapám így fogalmazta meg: „Hídat verni magyar és magyar között, versekből és barátságból.” A magyar irodalom és nyelven keresztül összeköthetjük őket, elősegíthetjük azt, hogy barátságok szülessenek a középiskolások között. Lehetőséget teremtünk arra, hogy a kárpátaljai, délvidéki, székelyföldi és anyaországi gyermekek találkozhassanak egymással, majd tudatosíthassák magukban a határok képlékeny voltát. Ugyanakkor egy nemzeti-keresztény érzület is áthatja a

tábort: fontosnak tartjuk a magyar értékek, a magyar nyelv és kultúra ápolását, emellett pedig a keresztény értékrend elmélyítését is.

BE: És miért éppen Csíkcsomortán?

VMM: Hát a Szellő Szálló! – ekkor Magdolna és Anna is nevetni kezd. – 2004-ben vásároltuk meg ezt az ingatlant, hogy szálláshelyet teremtsünk, mert egy korábbi tapasztalat során rádöbentünk, hogy a turizmus nem mindenhol működik gördülékenyen, pedig a táj szépsége mindenképpen vonzza ide az embereket. Elhatároztuk, hogy kezdünk itt valamit, és még két társtulajdonossal vettünk egy csomortáni házat telekkel együtt, ami nem volt túl jó állapotban. Én nem voltam itt a vásárlásnál, és igazság szerint nekem nem is tetszett, el voltam keseredve. Majd az lett a cél, hogy olyanná alakítsuk, ahová én is szívesen eljőnék. A dolog nagyon jól működött, már az első pünkösdkor vendégeink voltak, és tele is lett a panzió. Adott volt a hely, így kézenfekvő volt tehát, hogy ide szervezzük a tábor is. Sanyi a faluval is nagyon jó kapcsolatot tartott fenn, sokat jelentett neki a Szellő Szálló. Amikor építkezni kezdtünk, bezárták a helyi művelődési házat – ami most épül –, így a helyi eseményekhez adott volt a szálló, és így indult a kapcsolatunk a faluval. Aztán összebarátkoztunk lassan egyre több emberrel, és bővült a kör. Majd az egésznek az lett a vége, hogy Sanyi megkapta a díszpolgári címet tavaly ősszel. Az ő munkája és hivatása a nyilvánosság ereje, s ezt próbálta itt, Székelyföldön

is kamatoztatni. S azt talán a helyiek nem is tudják, hogy a Kossuth Rádió és a Krónika hírműsoraiban Csomortán milyen sokat szerepelt, és így természetesen Székelyföld is nagyon sokat került szóba.

BE: Azt mondhatjuk, hogy a tábor a kicsúcsosodása egy hosszabb rendezvénysorozatnak, amely során még több gyermek lehet részese a vers ünnepének?

VA: Igen, szavalóversenyek előzik meg a tábor – a csíkpálfalvi Márton Ferenc iskolában van megrendezve a Csíki Versünnep. Magyarországon a fehérvári bázis megmaradt, Budapesten az írószövetségnek a versenye előzi meg a tábor, illetve Szolnokról a Megavers elnevezésű vetélkedőről jönnek, a külföldi területeken pedig a magyar kulturális intézményeken keresztül jutnak el a versmondók a táborunkba. Felvidékről a Palóc Társaság küldi a legtehetségesebb versmondó középiskolás fiatalokat. Csík környékéről mindig apa hívta meg a zsűritagokat a Versünnepre. Idén Fülöp Zoltán, a Csíki Játékszín művésze, Bakonyi István, József Attila-díjas irodalomtörténész, Heinzinger Mika, a Misztrál Együttes tagja és Berszán Lajos római katolikus lekipásztor zsűrizett, no és te, Edit. A kicsiknél – róluk se feledkezzünk meg, amiért nem részesei a teljes tábornak – a következők zsűriztek: Marth Vida Krisztina művelődésszervező, Nagy Zoltán Péter, a Médiacentrum szerkesztője, Becze Zsuzsanna tanárnő, illetve jómagam.

Lehetőséget teremtünk arra, hogy a kárpátaljai, délvidéki, székelyföldi és anyaországi gyermekek találkozhassanak egymással, majd tudatosíthassák magukban a határok képlékeny voltát.

VMM: A szegedi Nemzeti Művelődéstörténeti Intézetből írtak éppen a tábor idején, hogy nagyon szeretnék őket is egy Versünnep jellegű szavalóversenyt szervezni. Ők is delegálnának hozzánk, mert korábban, a színjátszáson keresztül már kapcsolatba kerültünk egymással, és nagyon szettek Sanyival együtt dolgozni. Most

pedig jelezték, hogy beszállnának ebbe a dologba is.

VA: Lehetne bővíteni a résztvevők számát, de van egy felső határ, ez pedig a harminc fő. Három színész tanárunk van, illetve a beszédtechnika tanár, így ez az optimális létszám, amivel érdemben dolgozni lehet. Kubik Anna, Kossuth- és Jászai Mari-díjas, érdemes művész – aki többször is volt a zsűri elnöke – tulajdonképpen az anyaországi részen a versmisszionárius és állandó szakmai irányítója a tábornak, akár csak Rubold Ödön, Jászai-díjas színművész. Fülöp Zoltán, szintén Jászai Mari-díjas színművész képviselte a csíki magot, és a kurzusok másik előadója a beszédtechnika tanár, Milus Marianna, aki nagyon elismert szakember otthon, logopédus és beszédtanár. Mivel a cél is változott kicsit az idők során, a programba bekerült a népzene és a néptánc, mivel ezek is olyan közös nyelvei a magyarságnak, amelyekre hasonlóan mozdulunk, bárhonnan is érkezzünk. A csapat tehát Varga Zoltán és Lőrincz Beáta koreográfusokkal egészült ki, akik egyben a Cédrus együttes vezetői. Általában reggel van beszédóra, ezen bemelegítenek a következő tréningre, amit Kubik Anna és Rubold Ödön tart, ami egy négyórás szekció. Ez színésmesterségről, előadó-művészetről, verselemzésről szól, előadásteknikáról, ugyanakkor erős személyiségfejlesztő, önismerteti jellege is van. Majd jön a beszédtechnika-képzés Milus Marianna és Fülöp Zoltán vezetésével. Utána táncolni szoktak – néptáncóra és népdaltanulás is van. A Misztrál együttesnek van egy külön napja, amikor egész nap dalokat és megzenésített verseket sajátítanak el, és megtanulják a régi székhely himnuszt, illetve a *Boldogasszony anyánkat*. Ez mindig az erdőn történik – a fenyőfák tövében gitároznak és zenélnek. Ezt a gyermekek nagyon szeretik, ez mindig egy nagyon jó nap!

...a hét második felében konkrét műsort raktak össze, ami most 1956 köré szerveződött – a 60 éves évfordulóra emlékeztünk. A tréninget Gérecz Attila verseire építették, aki magyar költő, és 1956 hősi halottja.

Codex együttes, 2016, Verstábor. Kép: Ferencz Csaba

Ugyanakkor a Csíki Versünnepen résztvevő összes gyermek meghívást kap egyetlen táborigra, amikor ők is részt vesznek a programokon. Táncolnak, beszédtechnika órájuk van, előadásokat hallgatnak, van közös ebéd és kirándulás. A tíznapos tábor minden estéje nyílt, bárki ellátogathat a koncertekre, előadásokra. Az utóbbi alkalommal Wittner Mária, '56-os túlélő előadását is meghallgathatták a résztvevők, Dezső Tibor református lelkész pedig a táncbeszédéről, a beszédes táncról mesélt, egy este pedig a trianoni döntésre emlékeztünk, majd Codex és a Misztrál együttes szórakoztatta a jelenlévőket.

BE: És a tíz nap folyamán még a gálaműsorra is készülnek a diákok a felkészítő tanárokkal.

VA: A tréningeken, a hét második felében konkrét műsort raknak össze, ami most 1956 köré szerveződött – a 60 éves évfordulóra emlékeztünk. A tréninget Gérecz Attila verseire építették, aki magyar költő, és 1956 hősi halottja. Harcolt a pesti utcákon, börtönbe került, és huzsonhat évesen halt meg Budapesten. Fiatal kora ellenére szinte egy teljes életművet hagyott maga után. A gálán az ő versei álltak a középpontban, más 56-os versekkel együtt kerültek színpadra. Ugyanakkor a gálán a tanult néptáncokkal is felléptek. És az est egyik fénypontja Fülöp (Fülöp Zoltán) könnyed, humoros játéka volt.

BE: Tulajdonképpen nemcsak a versről szól a tábor, hanem több művészeti ág összefonódásáról is.

VA: Igen, apa is azt mondta, hogy ez egy útbaigazító tábor, amely nagyon erősen a versekre épít, továbbá a versek által személyiségfejlesztő és magyarságerősítő jellege is van.

BE: Mit vettetek észre a gyermekeken, milyen fejlődési folyamat indul el bennük, hiszen ez a tíz nap nemcsak vers-, tánc tanulásról szól, hanem jóval többről.

VA: Azt vettük észre, hogy a magyarságukra büszkébbek lesznek. Otthon valahogy nem jellemző az, hogy az emberek büszkének legyenek a magyarságukra – sikeresen átmosták az agyát az előző generációnak. Így akinek a gyermekei részt vesznek a táborban, azok kezdenek ráérezni annak az ízére, hogy „magyarnak lenni” egy csomó dolgot jelent. Nem csak egy szóról, vagy a térképen lévő egyik foltról van szó. Ugyanakkor az anyaországiak mindig rácsodálkoznak arra is, hogy itt mennyi magyar település van.

VMM: Nem titkolt dolog az, hogy van a tábornak egy keresztény vonulata is, hiszen itt van velünk Dékány Árpád Sixtus, a zirci főapát, aki a lelki vezetője a tábornak. Sok olyan gyermek jön a táborba, aki nem hívő. De pont a tavaly volt egy eset, amely során egy fiú kijelentette, hogy ő nem hisz – mégis úgy érezte, hogy ha valahol Istenhez közel tudna kerülni, akkor az ez a tábor. Nincs kötelező mise, semmi sincs erőltetve, csupán a lehetőség van felkínálva.

BE: Szakmai szempontból figyeltétek e hat év alatt, hogy a felnövő táborozók

Rubold Ödön és Kubik Anna (2015, Verstabor).
Kép: Nagy Zoltán Péter, Fehérvár Média-
centrum

karrierválasztásában mennyire van szerepe a Verstabornak?

VA: Apa mindig azt mondta, hogy nem az a cél, hogy színészeket képezzünk ki, hanem az irodalom és a vers szeretete a lényeg, s ő ugyanúgy örül majd, ha egy mérnök vagy sebész a szabadidejében verseket olvas vagy mormol, mert korábban megjárta a verstabort. Viszont többen jelentkeznek színművészetire, a kaposvári egyetemre, meg a pesti színművészetire is bejutottak már, lett báb-színész, lett idegenvezető, lett újságíró.

BE: Hatalmas munkán vagytok túl. A verstabor egyre nagyobb médiavisszhangnak örvend – itt, helyi szinten is. De mégis mi az, ami szükséges, hogy ez a 10 nap gördülékennyé váljon minden év során?

VMM: Amint a tavaly innen hazamentünk, Sanyi már elkezdte gondolati szinten összerakni az ideji táborát, én pedig még az akkori pénzügyek elszámolásaival voltam elfoglalva, a pályázatokkal. A költségvetés napján van a döntő, ekkor már nagyon elkezdődnek az egyeztetések, a szervezkedések Fehérvárral és az írószövetséggel. Akkor még olyan póriás dolgokról is szót kell ejtenünk, mint az anyagi források előteremtése, de remélhetőleg majd májustól teljes erőbedobással zajlik tovább a dolog.

VA: Tavasztól fokozott időt igényel, szinte teljes állásban dolgozunk, hiszen a helyére kell tenni a kirakós hiányzó

darabjait. Közgazdászként diplomáztam a tavaly, s üzleti szakon végeztem, amellett pedig dolgozok a saját, családi vállalkozásunkban is – és ez így pont jó. Most a Pázmány Péter Katolikus Egyetemre járok, magyar levelező szakra. A reál és a humán összekapcsolása fontos a szervezésben. Mozgatni kell az időnket, a határidőket, a pénzeket és az embereket, ebben anya a profi. Ehhez kell egy erőteljes racionális véna.

VMM: Igen, nagyon jól kiegészítettük egymást Sanyival, mert ő volt az ideológia – az ötletzsák, szól közbe nevetve Anna –, a humán fél. Emlékeztek? Még az elején hirtelen ötletből adódóan meghívta az összes csíki versünnepes gyermeket egy napra – annyira fel volt dobva. És tegyük hozzá: akkor még minden gyermekért külön el kellett menni, majd egyenként haza kellett vinni őket! Szóval a racionalitás tényleg inkább az én erősségem – ekkor ismét nevetnek. – Azt gondolom, hogy rangos szavalóversennyé vált a Csíki Versünnep, hiszen közel száz gyermek jelentkezett az idén is – jövőre pedig szeretnénk nyitni a középiskolások felé is.

BE: Szerintetek mi a tábornak a legnagyobb ütőereje?

VA: Nem is tudom, ki tudunk emelni egy dolgot? Nagyon összejátsszanak az elemek.

VM: Ma már olyan a híre a tábornak, hogy maga a gyermek nem is tudja, hogy miért, csak azt tudja, hogy jó. Hogy miért jó itt lenni, azt még alapjában véve nem tudja, csak akkor kezdi érteni, amikor ide érkezik.

VA: Az előadók neve azért kecsegtető, a Misztrál is nagy húzóerő. Meg kíváncsiak azok is, akik nem voltak még Erdélyben. Látni szeretnék, hogy milyen. Inkább azt hallják, hogy jó közösség szokott lenni, és barátok várják itt.

VM: Nagy Zoltán Péter nevét kell még megemlítenünk, aki Sanyinak jó barátja – ő még mindig azt mondja, hogy most is az, nekem sajnos azt kell mondanom, hogy csak volt. Ő nagyon sokat segített, és az, hogy a nyilvánosság elé kikerültünk, az elsősorban neki köszönhető, meg a Fehérvár Média-centrumnak – ők rengeteg filmet meginterjútt készítettek. Meg Sanyinak a munkahelye, a közmédiá magával vonta a médianyilvánosságot is. Fontos, hogy nem vált ez az esemény annyira belterjessé, hogy csak magunknak szóljon, hanem idővel nyilvánossá váltak. Hála Istennek, hogy velünk vannak a média emberei, ez nagyon fontos a tábornak.

Csíki Versünnep, 2015. A képen: Vargáné Mihályi Magdolna, Varga Sándor és Varga Anna (lánya). Kép: Varga Bálint (Varga Sándor fia)

BE: Mint a Verstabor szervezői, mit gondoltok, hogyan változik a versek által a világ?

VA: Nekem erről mindig két idézettöredék jut az eszembe. Az egyik, hogy „a vers az emberi gondolatoknak a gyémántfoglalata”, a másik pedig, amit Babits Mihály mondott: a vers és az irodalom az emberek lelkéből fakad, ott jön létre, s ezek összetevője az emberi lélek. Éppen ezáltal hat nagyon is a világra és a gyermekek lelkére – azt szépíti, és ezáltal fogékonyabbá teszi őket a jóra és a szépre. Ugyanakkor segít nekik kifejezni önmagukat, a kommunikációs készségüket is erősíti azáltal, hogy ráéreznek, miként, mennyire színesen tudják megfogalmazni gondolataikat a világról. A táborban találkoznak a magas szintű irodalmi értékekkel is, s nem csak a mindennapi szókinccsel, ezáltal a kommunikációs készségeik is hatalmasat fejlődnek.

A tábor mottói is mindig azt hangsúlyozzák, hogy a világnak változnia kell a versek révén, hiszen a tavalyi tábor mottója a következő volt, „Ad astra per asperas” – ami annyit tesz: „Tövises az út a csillagokig”. Ennek erős szimbolikája volt, mert apa akkor már beteg volt, és lényegében ez az ő útját is jelképezi. És ő adta az ideji tábor mottóját is: „Ab igne ignem”, aminek jelentése „Tűzből tüzet”. Ez is kettős jelentésű: azt a tüzet, amit ő gyújtott, abból mi tudunk az idén is tüzet csiholni, s ez maradjon meg. A másik jelentés 56-ra utal, hogy az akkori hősöknek abból a tűzből, most hatvan évvel később is tudunk tanulni, építkezni és bátorságot meríteni.

Balla Sándor

„A muzsika nem volt kérdés soha...”

Az

univerzum tágul, vele együtt pedig a modern ember látóköre is. De a teljes igazság az, hogy az univerzum gyorsulva tágul – ugyanígy vágtatnak el mellettünk zajos mindennapjaink. A múltkor gyógnoka talán így diagnosztizálná civilizációs betegségünket: „a páciens, ki mindenről tud, mégis alig tesz”. Forog a világ körülöttünk, és néha belefáradunk. De mintha ebben a világban nem lenne hely a megnyugvásra. Ilyenkor legszívesebben kiszakadnánk a – digitális lábakon – rohanó mából, s visszanyúlnánk őseink csendes jelenébe. Kevesebb információ, kevesebb inger. Mélyebb összhang. Hosszabban elnyújtott, megfontoltabb szavak. Nagyobb szünet két lélegzetvétel közt. Több égre hímzett tekintet. Az a leírhatatlan érzés, amint az ember együttrezdül a környezetével. A cseperedő süldővel és a virágzó burgonyával. Tagadhatatlanul

„összezártabb” világ, mégis sokkalta élethűbb. Valóságosabb.

A ma embere leemel egy kiló húst és egy szatyor krumplit a polcra, majd beül az autójába, és hazamegy. Mi sem természetesebb a számára. Csupán kellemes az életben maradáshoz. Nem táplálja, nem gondozza, nem ápolja őket. Nem látja őket felnőni. Mit sem tud róluk. És bár szomorú bevallani, de talán valahol ez rendjén van. Mert a világ megváltozott, iszonyúan felgyorsult. Egy információs tornádó kellős közepén forgolódunk. Képtelenség elvárni azt, hogy a 21. században szocializálódott, az internethez, az okostelefonokhoz, a leomlasztott határokhoz és a repülőgépekhez hozzászokott ember ősei életét élje.

Ma nagyon sok tekintetben könnyebb az életünk. Tágabb perspektívából szemlélhetjük a világot. Tenni-valóink nagy részét gépek végzik el helyettünk. Szinte már-már „földöntúli” dolgokra vagyunk képesek. Mégis: néha belefáradunk ebbe az áldott zavarba. Ilyenkor visszavágyunk a mesebeli világba, de ne legyenek illúzióink: a technikai vívmányokkal szervesen átszőtt életről többségünk semmi pénzért nem mondana le. De talán nem is kell megtennünk: az ember ugyanis a mai világban is megtalálhatja a maga meséjét. Nekem is sikerült megtalálnom Mérán, a világszenei fesztiválon.

Mérát a magasodó kalotaszegi dombok fogják közre. Beérünk a faluba, majd elsétálunk a Mérái Hagyományőrző Egyesület tulajdonában álló Szarka-telekig, és egy „Isten hozott!” üzenet fogad minket a gyönyörű kézimunkával ellátott, impozáns méretű, faragott kalotaszegi kapunál. Nem mindennapi fesztiválhelyszín! Belépünk, majd beleszagolunk a népzenevel átitatott levegőbe. A csupazöld udvaron az óriási diófa, a rendbetett csűr és a tájház, az udvar mellett csordogáló patak, a porta

Tcha Limberger és Benjamin Clément

A százcsvási Nadara zenekar

végén elterülő óriási gyümölcsös. És az érdeklődő tömeg: ki népviseletben, ki egyszerű, utcai ruhában. Az elmúlt évezred zenéiből hallgatnak együtt egy csokorra valót. Van, aki táncol, van, aki énekel, van, aki emlékeket készít telefonjával. Mindnyájan mosolyognak. Visszaidéző nekünk ez a „díszlet” valami abból a világból, melyet már rég elfeleedtünk. Ugyanakkor megtart minket abban a mában, melyről le nem mondanánk. A rendezett falusi portába befészkelte magát az „ezeréves” zene egy 21. századi fesztiválon. Azt hiszem, ideális párosítás.

A Mériai Világzenei Fesztivált először rendezték meg idén a cifra-kalotaszegi településen július utolsó hétfőjén. „A fesztiválon olyan fellépők zenélnek majd, akik a világ bármelyik pontján megállnák a helyüket” – ígérte a rendezvény előtt a két főszerző, Bethlendi András és Varga Zoltán László. Azt hiszem, betartották a szavukat. Fontos cél volt a faluturizmus fellendítése, valamint a nemzetközi figyelem felkeltése a kalotaszegi népi kultúrára. Elégedettek lehetnek, elégedettek lehetünk. Mintegy 2500-an voltak kíváncsiak a faragott kapuk mögötti világzenei fesztiválra, az idelátogatók jelentős része pedig külföldről érkezett. Közel kétszázan a faluban igényeltek szállást, így sokan a kalotaszegi népi motívumokkal tarkított tisztaszobákat is megcsodálhatták, és a helyiek életébe is betekintést nyerhettek.

A csütörtöki bemelegítő koncerttel indított, majd a pénteki kalotaszegi népzene-színház-találkozóval folytatott fesztivál a hétfőn csúcsonyult ki. És bár a szervezők idén a magyar népzene

re fókuszáltak, a zenei paletta így is magáért beszélt: a Szarka-teleken felállított csúrszínpadon többek között a Góbé zenekar, Csík János és az Esszencia zenekar, a Tárkány művek, Nikola Parov, Herczku Ágnes, Tcha Limberger, a Buda Folk Band, a Nadara, valamint a Palatka is fellépett.

De nem csak a világzenéről szólt ez az emlékezetes mérai hétfő. Az Ördögtergye Egyesület jóvoltából nem unatkoztak a gyermekek sem, akiket a csúrfiában vártak izgalmas programok: nemezelés, körmönfonás, gyöngyfűzés, arcfestés és rajzolás. De volt fotókiállítás és bábszínház is, majd megjött Pufi, akinek a pantomimjátéka még több vídám percet okozott a gyerkőcöknek.

A tájházban dr. Tötszegi Tekla, a kalotaszegi népviselet avatott szakértője mutatta be a mérai népviseletet, az Igen tessék! ereszben pedig izgalmas kerekasztal-beszélgetéseknek lehettünk szem- és fültanúi: *Társadalmi befogadás: a Diakónia Keresztyény Alapítvány programjai, Szórványközpontokkal a magyar gyerekekért*, de a népi motívumok újragondolása és a Páva-jelenség is terítékre került.

Marosán Csaba, a Kolozsvári Állami Magyar Színház művésze olyan tréfás, pajzán és szókimondó történeteket mesélt el, amelyek a népi hagyományban fellelhető férfi-női kapcsolat határait feszegetik. A csúrstúdióban pedig levetítették az *Életek éneke*, a *Kalotaszegi nagyaszonnya*, a *Mundruc*, illetve a *Kalotaszegi madonna* című filmeket. A képzőművészet iránt érdeklődők megcsodálhatták Dennis Galloway fotográfiáit, illetve Henics Tamás kalotaszegi, mezősi, illetve a

táncházmozgalomból ismert zenészek és táncosok portéiból készített válogatását. A patakon túli gyümölcsösben pedig a hangulatos Jámbor-zóna várta a lazítani és pihenni vágyókat. A pihenőzónát a fesztivál kabalaállatáról, Jámbor bivalyról nevezték el.

Sok izgalmas program gazdagította a fesztivált, de azt hiszem, hogy mégiscsak illene a rendezvény „lelkére” fókuszálnom, azaz a zenére. Azt nem tudom megmondani, hogy a zenei produkciók közül melyik volt a legszínvonalasabb – bevallom, botfülű vagyok. Jobban belegondolva, még csak azt sem tudom biztosan, hogy melyiket élveztem a leginkább – mert ráadásul még bosszantóan szkeptikus is vagyok. A fellépők közül kiket ismert meg már a nagyvilág, s kik azok, akik még szárnyaikat bontogatják? – a világzenei kultúráról hagy kívánnivalót maga után. Nagyon sok kérdésre nem tudom a választ. Azt viszont minden túlzás nélkül kijelenthetem, hogy alkalmam volt elbeszélgetni a fesztivál egyik legérdekesebb vendégével.

Édesanyám flamand, édesapám szintó.

A szintók olyan cigányok,
akik már évszázadok óta
Nyugat-Európában élnek,
és kicsit olyan tájszólásban
beszélnek, mint a francia
vagy a német ajkúak.

Tcha Limberger egészen Brüsszelből utazott el Mériára azért, hogy megmutasson egy szeletet magából és abból a lüktető világból, melyről sokan csak álmodhatnak két szürke sóhajtás között. Aki figyelte játékát a színpadon, az könnyedséget és szépséget látott. Miképp varázsolhatja a színpadra ilyen elemi természetességgel és játszi könnyedséggel a magyar mellett a cigány, a bolgár és a görög muzsikát? Hogyan ismerhet valaki ennyi nyelvet és hangszert? Miképp lehet valaki ennyire életvidám és széles látókörű, miközben szeme világát születésekor elvesztette? Vagy csak így kapta meg igazán. Limberger színek helyett hangokat lát, de azokat annyira letisztultan, hogy az ő világa legalább annyira részletgazdag, mint a miénk. Flamand édesanyja, szintó édesapja, brüsszeli gyermekkor. És ő magyarul, illetve románul szól a mérai közönséghez, miközben más

népek zenéit játssza nekünk – s eközben magát „tisztelőbeli magyarnak” tartja. Méltó meghívott egy világzenei fesztiválra.

Több hangszeren játszik-e, mint ahány nyelven beszél? Több nyelven beszél-e, mint ahány hangszeren játszik? A tyúk és a tojás esete. Vitathatatlanul zseni. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy elbeszélgettem vele egy röpké időre.

Balla Sándor: Ha jól tudom, elég mesziről jötték ide, Kalotaszegre...

Tcha Limberger: Hát igen, Belgiumból. Brüsszelben születtem, jelenleg pedig Brugge-ben/Bruges-ben (előbbi holland, utóbbi francia írásmódja a városnak – szerk. megj.) lakom. Benjamin, a fellépőtársam most is Brüsszelben él.

BS: Belgiumban született, és mégis magyarul beszélünk egymással – sőt, hallottam, amint a csűr mellett románul is váltott néhány szót. Ezek szerint ön erdélyi származású?

TL: Nem vagyok az. Édesanyám flamand, édesapám szintó. A szintók olyan cigányok, akik már évszázadok óta Nyugat-Európában élnek, és kicsit olyan tájszólásban beszélnek, mint a francia vagy a német ajkúak. Ahogyan az erdélyi cigányok gyakran a román vagy a magyar nyelvekből kölcsönöznek szavakat, úgy mi a németből és a franciából. A „szintó jelenséget” itt nem annyira ismerik, mert nehéz is értelmezni. Ha itt megkérdezik, hogy roma vagyok-e, akkor azt kell mondanom, hogy nem. De cigány, az vagyok!

A Jámbor-zóna

BS: Akkor miképp került kapcsolatba a magyar nyelvvel és a magyar népzeneivel?

TL: A szintók idősebb nemzedéke nagyon szeret egy olyan stílusú zenét, amit valamiért magyar zenének hívnak – mert bár néhány magyar dallam is van köztük, inkább orosz behatású dalokról van szó. Ezt a zenét nem a leghelyesebben játsszák el, mert hát nem beszélnek magyarul, és nincsenek meg a megfelelő hangszereik hozzá. Van gitár, van bőgő, és van hegedű is, de cimbalom például nincs. Aztán elkezdtem hallgatni igazi magyar cigányzenét – főként olyat, amelyet a 20. század elején szereztek.

Olyan prímások játszottak akkoriban, mint Rác Béla, Magyar Imre vagy az ötvenes évekből Toki Horváth Gyula, aki nekem a csúcst jelentette. Őket nagyon szívesen hallgatom, ellenben a maiakkal, amelyek véleményem szerint csak silány másai az eredetinek.

BS: Tehát a népzeneén keresztül tanult meg magyarul?

TL: Igen, így tanultam meg. Húszéves koromban döntöttem el, hogy közelebbről is meg akarom ismerni a magyar nótát, el akarok mélyülni benne. Ekkor mondta egy barátom flamandul, hogy „te nem fogod tudni ezt elsajátítani, csak ha megtanulsz magyarul!”. Én meg erre mondtam, hogy hát jó, akkor megtanulok! Kerestem egy Braille-írással fordított könyvet, utána pedig egy tanárt, és huszonhárom évesen először mentem úgy el Budapestre, hogy beszéltem magyarul, majd ezek után ott maradtam másfél évig – bár eredetileg hat hónapra terveztem. Nemsoká azt tanácsolták nekem, hogy ha igazi magyar cigányzenét akarok élőben hallgatni, akkor menjek Erdélybe, engem pedig már addig is nagyon vonzott a kalotaszegi zene – így jutottam el először erre a vidékre.

BS: Hogyan fogadták önt, a szintó származású, belgiumi zenészt itt, Kalotaszegen?

TL: Nagyon barátságosak voltak az emberek, a helyi zenészek egy-kettő befogadtak engem. Emlékszem, amint megérkeztem, volt alkalmam találkozni többek között Gyergyói Robival, Cilika Gyuszival és Neti Sanyi bácsival

Tcha Limberger és Benjamin Clément

is – az első éjszaka hajnalig húztuk a zenét. Hamar ráéreztem az itteni cigányzene „ízvilágára”, így később, miután megtanultam a repertoárt, a mérai Tóni Rudi brácsással és a kolozsvári Berki Viktor bőgőssel együtt megalakítottuk a Kalotaszeg Triót – mondanom sem kell, hogy mekkora megtiszteltetés volt ez nekem.

BS: Sokfajta zenét hallottunk ma önöktől, egy igazi világzenei koncert volt ez, minden értelemben. A legutolsó szám például egy bolgár népdal volt, ha jól emlékszem.

TL: Igen, egy ilyen dal volt. Bár szeretem a bolgár zenét, nem az én specialitásom, mert nagyon sok munkát kéne belefektetnem ahhoz, hogy egy minőségi repertoárom legyen, és azt mondhasam: a bolgár zenét képviselem. Egy pár számot azért muzsikálok, van pár jó bolgár barátom, és néha velük is fellépek. Benjiben azt szeretem, hogy nagyon nyitottan áll hozzá az új dolgokhoz. Bármilyen zenét szedek elő, ez a fiú meg tudja csinálni! Esetleg párszor elpróbáljuk, de általában még az sem szükséges, mert ő is azokat a zenéket szereti többnyire, mint én. Ha moldávot akarok, akkor azt játszunk, ha dzsesszt, akkor dzsesszt – azért is szeretek vele muzsikálni, mert nagyon rugalmas és rendkívül ügyes.

BS: Ma Benjamin Clémenttel jött zenélni, aztán ott van a Kalotaszeg Trió is. Jól sejtem, hogy ezeken kívül több zenekara is van?

TL: Hát hogyne! A Budapest Gypsy Orchestra-val csak magyar nótákat

játszunk, a Kalotaszeg Trióval pedig csak kalotaszegit, aztán van egy görög trióm, azzal csak 20. század eleji isztambuli görög zenét játszunk. Van néhány modernebb formáció, amelyben vendégként lépek fel, édesapámmal is szoktam muzsikálni főként szintó zenét, és van egy Les violons de Bruxelles nevű zenekarom, mellyel saját szerzeményeimet játszom el, olykor pedig Django Reinhardt dalait dolgozom fel, aki óriási hatást gyakorolt rám.

BS: Mesélne egy kicsit arról, hogy miképp ismerkedett meg a zene világával?

TL: Édesapámnak köszönhetően szerettem bele, mivel ő is zenész. Édesapám, Vivi Limberger híres muzsikusnak számít Belgiumban – ahogyan nagyapám, Piotto Limbergert is annak számított. Hatéves koromban kezdtem el gitározni, hegedülni pedig tizenhét évesen, tehát csak nagyon későn – ezért is lett ez a fő hangszerem, mert nagyon sok időt kell belefektetnem ahhoz, hogy elérjek egy megfelelő szintet. Emlékszem, hogy már kicsi koromban, kétévesen ugrándoztam és flamencoféléket énekeltem, nyolcévesen pedig már flamenco-előadóként léptem fel. Majd idővel „megbarátkoztam” a bőgővel, a klarinéttal, a tárogatóval, valamint többféle fuvalával és síppal is. Egyszóval a muzsika nem volt kérdés soha. Vajon mi lesz belőlem? Mindig is tudtam: muzsikus!

BS: Ahány nyelvet beszélsz, annyi ember vagy – szokták mondani. Önnél a mondás inkább így hangzana: ahány

...az ittenit – a romungrót – megértem, de ez azért van, mert beszélek magyarul és románul is, és jártam sokszor errefelé – így sok szót ismerek.

nyelvet beszélsz, annyi zenét tudsz játszani...

TL: Így van. Ahhoz, hogy egy népdalt el tudjunk játszani, először meg kell értenünk, hogy miről is szól. Ez a kulcs mindenhez. Ezért ha egy-egy népzenei mondjuk egy kastélyként képzelünk el, akkor azt mondhatnánk, hogy a nyelv a kapu – azon keresztül léphetünk be, s ismerkedhetünk meg a benti világgal.

BS: A zenélésen keresztül hány nyelvvél került közelebbi kapcsolatba?

TL: Németül, angolul és magyarul jól beszélek, és ugyebár a flamand (a holland nyelv Belgiumban beszélt változata – szerk. megj.) az anyanyelvem, a cigány pedig az „apanyelvem”. De tudok kicsit szerbül, oroszul, spanyolul és románul, a görögöt pedig most tanulom.

BS: Az ottani cigány nyelv mennyire hasonlít az ittenire?

TL: Én az ittenit – a romungrót – megértem, de ez azért van, mert beszélek magyarul és románul is, és jártam sokszor errefelé – így sok szót ismerek. Apám annyira nem értené meg – bár hallaná, hogy cigányul beszélnek, mert a szavak hasonlítanak. De velem is gyakran előfordul, hogyha egymás közt beszélnek, akkor nem értem teljesen, ha viszont hozzám szólnak, akkor már igen. De hát ez így van minden tájszóval. Nagyjából úgy kell elképzelni, mint a csángómagyart és mai budapesti szlenget – bőven akad különbség a kétfajta tájszóval között, mégis ugyanarról a nyelvről beszélünk.

BS: Tudna mesélni kicsit a szintó cigány népviseletről? Mennyire ragaszkodnak a fiatalok a hagyományaikhoz?

TL: Felénk már a cigány népviselet kicsit „ki van halva”. A cigányok arrafelé többnyire úgy öltözködnek, mint a többség, még vidéken is – csak lemaradva a kortól. Úgy élnek, olyan ruhában járnak, mint ők ötven évvel ezelőtt. Persze

Tcha Limberger és Benjamin Clément

A fesztivál közönsége

azért akadnak még hagyományörzőbb családok – nagyanyámnak is rengeteg szoknyája volt. Azt tudom, hogy mentalitásában eléggé hasonlít az itteni cigányság az ottanira, csak hát más a környezet, s így másak a szokások is.

BS: Milyen gyakran jár Kalotaszegre?

TL: Mostanában nemigen volt rá lehetőségem, de régen gyakran jártam erre, sőt, házam is van itt, a Kalotaszentkirály községhez tartozó Magyarókerekén.

BS: A Belgiumban élő „világjáró” zenesz egyszer csak házat vesz Kalotaszegen. Ez azért nem mindennapi történet!

TL: Valóban nem. Miután huszonhárom évesen Budapestre mentem, megismerkedtem egy szolnoki lánnyal, aki végül a feleségem lett, és kilenc évig voltunk házasok. Belgiumot sohasem szerette igazán, Erdélybe viszont mindig szívesen jöttünk, főleg ide, Kalotaszegre. Néhány kedves barátunk akkor Kalotaszentkirályon lakott, ma már Bánffyahunyadon élnek. A ház vásárlása pedig hirtelen ötlet volt: elmentünk a faluban egy házikó mellett, amely eladó volt, nekem pedig akkor épp volt egy kis pénzem, és a szüleim segítségével meg tudtuk venni azt. A baj viszont a házzal az, hogy nehéz megtartani, mert ha nem lakja az ember, akkor idővel tönkre megy. Mostanában pedig nem sokat jártam erre, az elválás, és egyéb elfoglaltságok... bonyolult dolgok ezek. De remélem, hogy ezentúl több időm jut arra, hogy újra eljöjjenek ide. Sok szép emlék köt ide, és sok itt a kedves

ismerős, akikkel nagyon szeretek muzsikálni.

BS: Tehát mondhatjuk azt, hogy Kalotaszeg a második otthona?

TL: Ez azért némiképp túlzás. Ez nálam inkább mindig attól függ, hogy épp milyen zenével foglalkozom. Most inkább a görög zenére vagyok ráhangolódva. A történethez persze az is hozzátartozik, hogy jó néhány éve vegetáriánus vagyok, halat viszont sokat eszek, így ideális számomra a görög gasztrovilág, és persze a klíma is egész kellemes. Gondolom, azt már meg sem kell említenem, hogy ott is vannak nagyon jó barátaim. Tehát Kalotaszeg semmiképp sem a második otthonom, inkább úgy

fogalmaznék, hogy Kalotaszeg is a részem.

BS: Ön nemcsak, hogy elismerésre méltó „világzenei tudással” rendelkezik, hanem fél Európát is bejárta már – így kicsit tágabb perspektívából szemlélhetni és értelmezheti az itteni rendezvényt. Ezért is kérdezném meg öntől: mit gondol a Mérára meghívott fellépőkről, a zenei palettáról, és összességében magáról a fesztiválról?

TL: Nekem elsősre az tűnt fel, hogy főleg magyarországi zenészek jöttek el Mérára – bár gondolom, ez főleg azazal függ össze, hogy csak idén indult a fesztivál. Ez amúgy valamelyest érthető is. A Buda Folk Bandet és a Nadarát ismerem, ahogyan Dresch Mihályt is – ha nem lettem volna meghívva tegnap egy lakodalomba, láthattam volna is őt. Herczku Ágnesről már sokat hallottam, a Tárkány Művekkel pedig már zenéltem együtt, úgyhogy meglátásom szerint nagyon színvonalas és színes zenei palettát sikerült a csúrszínpadra varázsolni. Kalotaszeg fontos helyet foglal el a szívemben, így külön örvendek a kezdeményezésnek. De azért remélem, hogy idővel román és külföldi előadókat is hívnak egyaránt, mert a rendezvény csakis így válhat teljes értékű világzenei fesztivállá. Azt viszont nem szeretném, hogy túl „nagyra nőjön”, mert az könnyen az eredeti elképzelés rovására válna. Ezért kívánom, hogy lényegét tekintve maradjon meg ilyennek, amilyen most. Ez egy fontos ügy, aminek folytatódnia kell – mert a rendezvény hiánypótló a maga műfajában.

Buda Folk Band. Demeter Zsuzsanna felvételei

Cs. Szabó András

Végeit ért a 33. Csíkszeredai Régizene Fesztivál

Az 1980-tól szinte évente megrendezett fesztivál – amelyet 1986 és 1989 között nem volt szabad megtartani – az idén is bizonyította életképességét!

Teljes sikernek bizonyult az idei Csíkszeredai Régizene Fesztivál. Az 1980-tól szinte évente megrendezett fesztivál – amelyet 1986 és 1989 között nem volt szabad megtartani – az idén is bizonyította életképességét! Ezt főként a már kilencedik alkalommal megszervezett Régizenei Nyári Egyetem bizonyította, de a fesztivál sem maradt el az elmúlt néhány év színvonalától! Szerencsére az időjárás végig a szervezőkkel volt, minden eseményt – főként természetesen a Mikó-vár udvarára szánt koncerteket – a neki előre kijelölt helyszínen sikerült megtartani.

Csörsz Rumen István, a Musica Historica együttes vezetője, és a nyári egyetem tanára úgy fogalmazott, hogy „a Csíkszeredai Régizene Fesztivál számomra a fesztiválok etalonja”. Minden korosztályt meg tud szólítani ez a rendezvény – koncertek, nyári egyetem, reneszánsz gyermeknap –, és az

nagyszerű benne, hogy az együttesek nem csak játszanak, s hazamennek. Talán egyedülálló abban a tekintetben, hogy nagyon intenzív programú napokon zajlik, nem hosszabb időre szétdobott, egy-egy napos fesztiválon. Ugyanakkor az együttesek minden nap egymást váltják a színpadon: együtt laknak – legfeljebb két-három helyszínen –, együtt étkeznek, együtt zenélnek, akár a Nyári Egyetem diákjaival karöltve: vagyis találkoznak, beszélgetnek, így pedig újabb barátságok és szakmai kapcsolatok születnek.

De lássuk, az idén mi minden történt a fesztivál ideje alatt.

Régizenei Nyári Egyetem

A Nyári Egyetem (július 10–15.) idén legtöbb 83 diákot számlált. Ők hangszeres, énekes, illetve tánckurzuson

Le Baroque Nomade

A Madrigál Kamarakórus, a Codex és Kónya István közös koncertje

tapasztalhatták meg a régizenei gondolkodást – aki pedig már előtte is részt vett hasonló kurzusokon, az továbbmélyíthette tudását. A tanulók a zárónapon két tömbbe csoportosítva adtak számot felkészültségükből a Márton Áron Főgimnázium dísztermében – itt mindenki megmutatott egy szeletkét abból, amit a nyári egyetem alatt elsajátított. Széplaki Zoltán a „legnyitottabb és legelfogadóbb régizenekurzus”-nak nevezte a csíkszeredait, amelyen a tanulni vágyók belemerülhetnek a régizene rejtelmeibe, valamint a színpadon is kipróbálhatják magukat a fesztivál fel lépő együttesekkel együtt.

Bevezető események

A Nyári Egyetem ideje alatt, a fesztivált megelőzően két koncertet is hallgathattott a közönség. Hangulatteremtő jellegűknél fogva igen jól illeszkedtek a fesztiválhoz.

Az első koncertet az angol származású, ma Bázelen élő lantművész, Sam Chapman adta, műsorának címe pedig a *Harmóniakon merengve...* volt. Chapman a hallgatók lelkét hivatott visszavezetni egy elfelejtett, nyugodtabb világ felé, ahol nincs mobiltelefon, sem internet.

Koncertjén tökéletesen érvényesült a műsorfűzetben hirdetett léggör: többen is megtaláltuk belső harmóniánkat, azt a világot, amelyet a mindennapi, közvetlen környezetünk zajai, fényei és zavaró „disszonanciái” elnyomnak, illetve háttérbe szorítanak. Persze ez nem ment egyik pillanatról a másikra, de ha eléggé nyitottak voltunk a gyengéd hangú lant zenéjének befogadására, lassacskán kinyíltak füleink, és már jobban hallottunk a hangokon túli, áhított belső csendet. Eszembe jutottak René Clemencic szavai, aki 2008-ban, a Szent Kereszt Plébániatemplomban

tartott clavichord-koncertje előtt mondott: a koncert elején még nem, de meglátják, hogy öt-tíz perc elteltével akár még a fűszál növekedését is hallani fogják. Valahogy így volt ez Chapman estjén is: a lant hangját fokozatosan befogadtuk, amely aztán megteremtette a lehetőségét annak, hogy az elkövetkező napok zenei eseményeit is kellő nyitottsággal fogadjuk. Chapman gyönyörű, tiszta játéka – és itt most nem intonációs szempontból értem ezt, hanem a játékmód átgondoltsága, értelmes volta tekintetében – magával ragadott, hagyta, hogy becsukott szemünk előtt egy kényszerűségből elnyomott, vágyott világ vagy életérzés feltörjön. Játékában, a fantáziákban és *ricercare*-okban helyes arányban jelent meg a *rubato*-játék, amely elengedhetetlen része a zenei értelmezésnek.

Nehéz írni a következő három eseményről. Azért nehéz, mert sajnos a fesztivál történetének egyik legmeghatározóbb alakjától, Kobzos Kiss Tamástól kellett a zenészeknek elbúcsúzniuk. Az elmúlt fesztiválon még gyönyörködhettünk játékában, szuggesztív ének-módjában... 2015 novemberében pedig elhunyt. Nyugodjon békében!

Az ő tiszteletére július 13-án, délután megemlékező kerekasztal-beszélgetést tartottak a házigazda, Boér Károly vezetésével. Körében részt vett még Pécsi L. Dániel, gyermekkori jó barátja, Csörsz Rumen István és Sudár Balázs, tanítványai, illetve Erdal Şalikoğlu, szintén tanítvány, aki 25 évig nemcsak előadótársa, hanem igen közeli barátja is volt. A közel kétórás beszélgetésen felidéztek eredményeit, emberi és zenészi múltját. Kiemelték, hogy bár nem mindenkinek volt látható, Kobzos Kiss Tamás mégis rengeteget tett a csíkszeredai fesztiválért – tanácsaival és tetteivel állandóan segítette, előremozdította azt. Ezt követte két rövid koncert, mindkettő a Kobzos által legfontosabbnak tartott

kapcsolati sík mentén, a török zene világából.

Az est folyamán Çanlar – ejtsd: dzsánlár, a szó jelentése: lelkek –, illetve Erdal Şalikoğlu lépett a közönség elé. Fellépésük egy meghitt tiszteletadás, főhajtás volt Kobzos emléke előtt. Talán meghittebb, mint a csütörtökre meghirdetett Kobzos Kiss Tamás Emlékkoncert. Előbb a Çanlar meditatív jellegű dervis szertartászenét játszott, és meghitt, bensőséges hangulatot teremtettek vele, amellyel a török érzésvilágot közvetítették felénk. Talán még teljesebb képet kaptunk volna, ha tánc is kiegészítette volna a hangokat, de így is megkapó volt. A meghittséget talán akkor éreztem igazán, amikor Erdal Şalikoğlu hangszerével azokból az énekekből – kesergőkből, siratókból – válogatott, amelyeket korábban Kobzossal közös fellépéseiken is előadtak. Egyik ilyen, talán kettejük előadásából leginkább ismert dal is elhangzott, a 20. század énekmondója, Ásik Vejszel éneke, a „Régtől fogva úton vagyok”. Néha azt éreztem, hogy itt nincs helye tapsnak...

Első nap

A múzeum belső udvarának erkélyéről szóló fuvola-fanfár megnyitó hangjai után útjára indult a 33. Csíkszeredai Régizene Fesztivál, melyet július 14. és 17. között tartottak meg. A megnyitón Ferencz Angéla, a szervező Hargita Megyei Kulturális Központ igazgatóasszonya, Lőrincz Csilla, Hargita Megye Tanácsának képviselője, illetve dr. Filip Ignác Csaba, a fesztivál művészeti igazgatója köszöntötte az ünneplő közönséget.

A művészeti vezetői ünnepi beszédében a régizene egyik mozgatórugójára mutatott rá. Kitért arra, hogy miért kezdték el foglalkoztatni az embereket a 20. század első harmadában a régi hangszerek, illetve a régizene. Az egyre jobban elidegenedő világunkban az elektronikus berendezések előretörték, a zenélési szokásainkból pedig valami elveszett. Ezt próbálták újra felfedezni, visszahozni. Ehhez viszont a régebbi korok hangszerei kellettek, a modernekkel az elvesztettet megtalálni nem lehet. Ezért kezdték a régieket lemásolni, játéktechnikát alkalmazni rá, hogy egy teljesen új hangzást lehessen létrehozni, ami zenélési, zenehallgatási szokásainkat felpezsdítheti, és visszahozhat valami áhított nyugalmat és stabilitást. (Itt kanyarodhatunk vissza Sam Chapman koncertjére.) Aztán ennek révén indult útjának az a mozgalom, ami

nálunk a 33. Régizene Fesztivált életre hívta.

A megnyitót két koncert követte, mindkettő a várudvar színpadán.

Elsőként, immár a nagyobb közönségnek szóló Kobzos Kiss Tamás Emlékkoncertet tartották meg. Ezen felléptek azok az idén meghívott együttesek és zenészek, akik már korábban együtt muzsikáltak vele. Jelen volt az örök barát és zenésztárs Erdal Şalikoğlu, a Çanlar együttes, a bécsi Unicorn együttes és a budapesti Musica Historica. Olyan műveket adtak elő, hol közösen, hol pedig külön-külön, amelyeket valaha együtt játszottak Kobzossal. Szép zenei mementó volt, amelynek néhány pillanatában mintha tényleg jelen lett volna Kobzos Kiss Tamás. Egy ilyen megható jelenet volt többek között az, amikor Erdal Şalikoğlu – Kobzos énekmodorában – előadta Balassi Bálint *Áldott szép pünkösödnek* című versét – Csörsz Rumen István lantkíséretével.

A fesztivál fő meghívottja, a bécsi Unicorn együttes 2010 után tért vissza egy magas színvonalú előadással: Oswald von Wolkenstein későközépkori zeneszerző szerelmes szövegű költeményeiből és ritkán hallható többszólamú műveiből hoztak egy csokorra valót. Számomra az együttes zenei kifejezőmódja legjobban Wolkenstein többszólamú kompozícióin keresztül érvényesült, amelyekben az ars subtilior stílusjegyei, ritmikai sokszínűsége a leginkább előtérbe kerül. Köszönhető ez a két énekes jól kidolgozott interpretálásának, a szöveg és a bonyolult ritmus tökéletes összhangjának, melyre végül a pontot a művészeti vezető furulyajátéka tette fel. Annak ellenére, hogy nem értettük a szövegeket, mégis sikerült megragadniuk a közönséget, muzsikájuk mellett színpadi játékkal átadniuk valamennyit a dalok tartalmi világából.

A csembalón vagy pozitív orgonán játszó Cipriana Smărandescu és a natúrtrombitán játszó Hegyi Gábor közös produkciója helyes levezetése volt a második napnak.

Az első, úgynevezett későesti koncertet a Mikó-vár bástyatermében a svájci

A reneszánsz táncház muzsikusi

The Little Light Consort adta. Öt viola da gamba, öt zizegő, de egyben öblös hanggú, barokk vonós hangszer: nem is kell más egy nap tökéletes lekerekítéséhez. Lebegni lehetett a zümmögő harmóniák között. Főként műsoruk második felében. Ugyanis itt hangzottak el olyan művek, amelyek kifejezetten gamba-consortra készültek, amelyekben a szerzők ezt jelölték is. Az első három szvittel szemben – amelyeket bármilyen hangszeregyüttes játszhat, tehát akár fúvósok is – a hátralevő négy mű kifejezetten gambára készült, vagyis vonós hangszerekre, amelyek már ezeknek a hangszereknek a megszólaltatási sajátosságait szem előtt tartották – nem nehéz elképzelni a különbséget egy furulyaegyüttes vagy egy vonós-együttes hangzása között. Szép, összeforrott hang jellemezte játékukat.

Második nap

A Barokk Fesztiválzenekar idén későbarokk és koraklasszikus műveket hozott. A Barokk Fesztiválkóruossal kiegészült együttes, melynek felkészítője Ványolós András volt, dinamikus előadásában két erdélyi szász egyházi szerző, Johann Knall (1734–1794) és Philipp Caudella (1771–1826) egy-egy műve hangzott el. Knallnak az egyik, a nagyszebeni műfajnév-használat szerint dictumnak nevezett kantátája, illetve Caudella motettája jól példázta, mennyire kicsi volt a lemaradás szász vidéken a nyugat-európai zenei nyelvezethez képest – több zenészüket nyugati országokban,

Lengyelországban, Németországban képeztették. Bár volt lemaradás, ha a Kárpát-medence történelmét nézzük, de a köztudatban élő 30–40 év helyett a százok tekintetében csupán mintegy 15 évről beszélhetünk.

Ezt a két vokálszimfonikus művet két hangszeres darab keretezte. Előbb egy szimfonia hangzott el, J. S. Bach 1726-ban, Lipcsében komponált *Geist und Seele wird verwirret* kezdetű kantátájának nyitánya, záróműként pedig a másik neves – a kortársak szemében még híresebb – szerző, G. Ph. Telemann *Vízzenéje*. Ez utóbbi művet a szerző a hamburgi tengerészet centenáriuma írtá 1723-ban. Ez valójában egy szvit, amely tíz tételben jeleníti meg a tengert, majd több tételben a benne rejtőző erőket – istenségeket, szeleket –, a végén pedig a mindig vidám tengerészeket. Az elmúlt évhez hasonlóan az idén is jelentős részt vállalt Kasza Rolandnak, a Nyári Egyetem tanárának ütőcsapata: az egyébként is programcímeiket viselő tételeket – *Az ébredező Thetisz*, *Játsszadózó najádok*, *Tréfás tritonok*, *A viharzó Æolus*, *Víg tengerészek* – ötletes aláfestésekkel színezték, még jobban kiemelve Thetisz tengeri nimfa játékoságát, a patakok és források nimfáit, a najádokat, az erőteljes görög szélistent, Æolust, vagy az ünneplő tengerészeket. A viharzó Æolus-tételben a kórus is nagyszerűen szerepelt: tovább értelmezte a zenekari interpretációt, így a tengert korbácsoló vihar (eső → zivatar → villámcsapás → viharos széllelkések imitálása révén) még szemléletesebbé vált. Hangulatos koncert volt.

A napot az Olaszországban élő Cipriana Smărăndescu és a Németországban élő Hegyi Gábor közös koncertje zárta. A csembalón vagy pozitív orgonán játszó Smărăndescu és a natúrtrombitán játszó Hegyi Gábor közös produkciója helyes levezetése volt a második napnak. A Fesztiválzenekar műsorát szerkesztve folytatva, ők is főként a későbarokk német műveiből válogattak. G. Ph. Telemann *D-dúr trombitaconcertója* és *D-dúr trombitaszonátája*, illetve G. F. Händel *D-dúr trombitaszvitje* is orgonakísérettel hangzott el. E három mű megfelelően változatos teret biztosított Hegyinek, hogy elénk tárja a barokk natúrtrombita adottságait, lehetőségeit, egyedi hangját. Ezt a három művet közbeékelte Smărăndescu szólójátéka, immár csembalón, aki J. S. Bach illetve Ch. Petzold billentyűre komponált darabjaikból és szvit-tételekből összeállított műcsokrokat adott elő, egyúttal pihe- nést is biztosítva ezzel Hegyi Gábornak.

Harmadik nap

Délelőtt Reneszánsz Gyermeknap a Mikó-vár udvarán, majd pedig délután 5 órától kezdődően hat koncert. Nagy lélegzettel fogtam a napnak. Ennek ellenére színes, könnyed volt, viszonylag hamar elérkeztünk a későesti hangversenyhez.

Nagy volt a nyüzsgés a gyermekdelélttön: kézműves foglalkozások, festés, nagyobbaknak fegyvermustra, kisebbeknek bábozás-babázás a színpadon, illetve Lázár Attila történelmi bábjáték-előadásában megjelenő *Egri csillagok-története* – Tinódi Lantos Sebestyén *Egri históriának summája* című históriás énekére alapozó előadás – megmozgatta a résztvevő gyerekek fantáziáját.

A délután a múzeum délkeleti bástyatermében kezdődött. Öt órától a baróti Kájoni Consort, fél hattól pedig a bukaresti Lyceum Consort egy-egy rövid előadásában főként 16. századi német és szász műveket sorakoztatott fel. A Kájoni Consort egy általánosabb, átfogóbb hangképét adta a reneszánsz Közép-Európának, érintve J. Honterus *Odae cum harmoniis* című énekgyűjteményét. A Lyceum Consort pedig hasonlóan a The Little Light Consorthoz, egy jól felépített és végigvezetett műsorral az intavolatúrától közelítettek az önálló hangszeres darabok felé, csak ők blockflötéken keresztül.

A két együttes a régebbi fesztiválok hangulatát idézte fel bennem, és megérősítettek abban, hogy nekik ezután is meghívót kell küldeni!

A Madrigál Kamarakórus, a Codex és Kónya István közös koncertje

A nagykarolyi Carmina Renascentia a műzenében sokszor megjelenő népi jellegre próbálta felhívni figyelmünket: műsorukban német népi ihletésű dalokat és táncokat sorakoztattak fel, átívelte a 15–17. századokat, érintve végül néhány erdélyi sváb dalt a 18. századból, amelyeket még Deák Endre alkalmazott együttesére.

A budapesti *Musica Historica* azt a színvonalat hozta, amit megszokhatunk tőle a korábbi évekből. Idén a német jellegű francia tánc, az allemande adta az alapötletet, amelyet minden oldaláról körüljártak, körbevizsgáltak előttünk – mintha célfényeket használtak volna Európa színpadán –, megadva a lehetőségét arra, hogy ráeszméljünk, mennyire átszötte ez a ritmika, az allemande-tánc páros középgyors lüktetése a 16–17. század zeneirodalmát: egész Európában megtalálható, mind a magasabb műzenében, a vallásos énekekben, mind pedig a népi ihletésű énekes és hangszeres darabokban.

Az est utolsó, színpadon fellépő együttese a párizsi-csíkszeredai XVI-II-21 Le Baroque Nomade volt. Párizsi, mert oda való az együttes. Viszont, mivel erre a fesztiválra olyan műsorral jöttek, amely egyaránt érintette – Franz Schubert dalain keresztül – a bécsi műzenét, az erdélyi jiddis dalok világát, valamint a magyarországi Rózsavölgyi Márk művészetét – aki szintén ötvözte kora kultúráinak zenei nyelvzeteit –, adott volt az alkalom, hogy ismét együtt játsszon kelet-európai zenészbárataival, a Codex együttes néhány tagjával, akikkel már több közös projektben is együttműködtek.

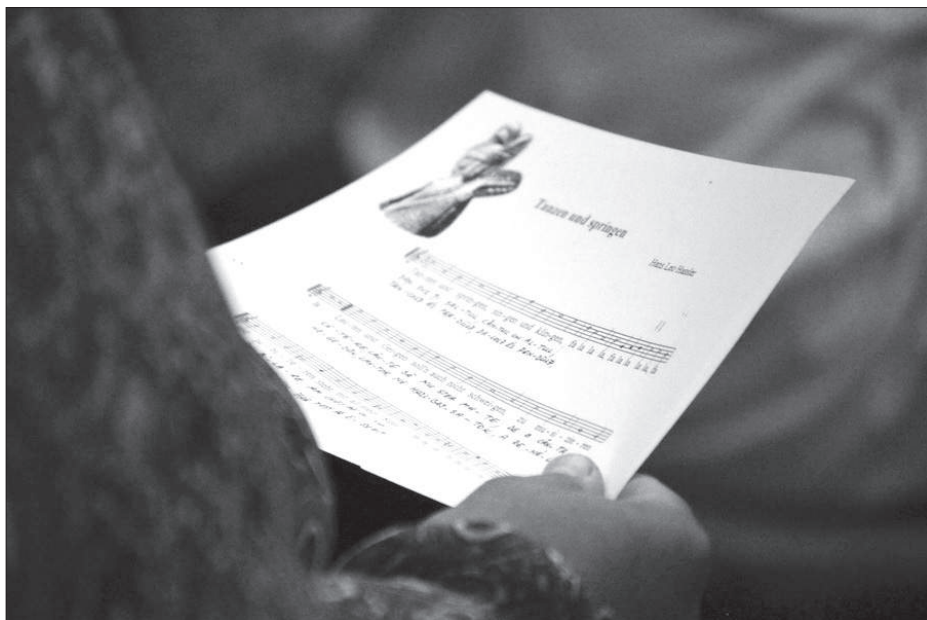
Műsoruk szűk időszakra terjedt ki, a 19. század első évtizedeire, amikor még Bécs volt az európai kultúra gócpontja – majd az 1830-as évektől veszi át ezt a szerepet Párizs. Ebben a gyűjtőegységben találkozott Schubert a jó hangú Solomon Sulzerrel, a Stadttempel zsinagóga kántorával, akinek hangja állítólag lenyűgözte Schubertet, amikor a *Der Wanderer* dalát meghallgatta vele. Talán ennek apropóján készült a 92. *zsolttár* héber nyelvű feldolgozása bariton szólóra és vegyes kórusra. Másrészt pedig maga Schubert számol be barátjának az őt ért magyaros hatásokról, amelyek gyümölcsözően hatottak dallam- és ritmusvilágára. Tehát már egy egészen szűk miliőben észrevesszük azt, mennyire nagy hatással lehetett egymásra e három kultúra Bécsben. De nemcsak Bécsben, hanem a közeli Budapesten is, amely ekkortájt erős osztrák befolyással bírt. Ott az osztrák, illetve a zsidó dallam- és ritmusvilág mellett a cigányos jellegű muzsika is rányomta bélyegét a zenés alkalmakra. (Sajnos, kevésbé a magyar, hiszen ekkor még az igazi magyar dallamvilág nem ért el a polgárság köreibbe: amit magyarnak vélttek, annak nagy része németes zene volt.) Ezért választott a francia együttes műsorába a neves Rózsavölgyitől is egy csárdást. Mindent egybevetve, az énekesnő, Cyrille Gerstenhaber plasztikusan szép hangjával, a korabeli klarinéton játszó spanyol Carlos Cerrada Cuesta, illetve az együttes egészséges összjátékának köszönhetően jó hangulatú, magas színvonalú koncertnek lehettünk tanúi.

A fesztivál harmadik, és egyben a nap utolsó, késő esti koncertjét most is nagy érdeklődés fogadta, ezen is, illetve az előző kettőn is telt házas előadásról beszélhetünk. Ma az ad hoc összeállt Trio Barocco együttes zárta a maratoni, hat koncertes napot. Mihail Ghiga, bukaresti barokk hegedűs és viola d'amore-játékos, Hunyadi Koppány, csíkszeredai barokk hegedűs, és Erich Türk, kolozsvári csembalista-organista: Ők hárman vállalkoztak arra, hogy a híres Bach-család utolsó jelentős tagjainak egy-egy ritkán hallható művét megmutassák a hallgatóságoknak. Tanulságos volt meghallgatni, hogyan változott meg, alakult át az apa, J. S. Bachhoz képest négy legjelentősebb zeneszerző fiának – Wilhelm Friedemann, Carl Philipp Emanuel, Johann Christoph Friedrich, Johann Christian – a nyelvezete. Aznap este mind a négyüktől szerepelt egy-egy alkotás. Míg az öreg Bach stílusa mindig is erős ellenpontozó, sűrű zenét képviselt – bár néha hajlandó volt az új beépítésére is, ha csak az elsőként elhangzó 1039-es jegyzékszámot viselő *G-dúr triószonátára* gondolok –, addig a fiúk zenéi az újabb, levegősebb, érzékenyebb stílusban készültek, lépten-nyomon találkozunk a tercpárhuzam keltette dallamossággal: ezek a művek más lassan a klasszicizmus felé nyitnak. Ezekben a darabokban Ghiga és Hunyadi kissé ragasztottabb vonókezelését jónak tartottam, míg az öreg Bach két szonátájában nehézkes hatást keltenek. Erich Türk játéka, főként C. Ph. E. Bach szóló csembalóra készült *fisz-moll fantáziájában* egészen kifinomult volt, minden megvolt benne, ami fantáziává varázsol egy művet.

Mihail Ghiga, Hunyadi Koppány és Erich Türk vállalkoztak arra, hogy a híres Bach-család utolsó jelentős tagjainak egy-egy ritkán hallható művét megmutassák a hallgatóságoknak.

Negyedik nap

Az utolsó nap a fesztivál megfelelő levezetése volt, az elhangzott koncerteket könnyebb volt hallgatni, könnyebb volt befogadni, mint korábbi társaikat. Ezen

Az idei rendezvény mottója. Képek: regizene.ro

a napon volt a fesztivál két kihelyezett koncertje is: a székelyudvarhelyi Polgármesteri Hivatal dísztermében lépett fel a kolozsvári Transylvania Barokk Együttes, a belgiumi Il Festino pedig a gyergyószárhegyi Kultúrotthonban. Mindkét együttes a „könnyebb” irodalomból, a német érett és későbarokk szerzőktől válogatott.

A magyarországi Musica Profana nevűkhöz méltóan jó hangulatú, világi muzsikát hoztak. A 17. század szórakoztató német táncainak és „karakterdarabjainak” mustrája volt ez: *Ach weh des Leiden, Viva la musica, O primavera, Tanzen und springen* – a dalok birodalmából; vagy *E. Widmann* női nevet ihlette táncsorozata. Mind mosolygós, szerelemről vagy vidámságról szóló dalok és hangszeres darabok. Előadásukat jó összjáték jellemezte, mind nagyon magabiztosan kezelték hangszereiket – ideértve Andrejszki Judit énekesnőt is.

Az idei fesztivál koncertjeinek sorát a bukaresti Madrigal – Marin Constantin Kamarakórus zárta. Őket a csíkszeredai Codex Együttes és Budapestről Kónya István egészítette ki. Szép összjátékát tapasztalhattuk a két együttesnek, illetve az előadónak!

Bakfark Bálint (1526 k.–1576) brassói születésű kiváló lantjátékos és zeneszerző életművére alapozva azt tárták a közönség elé, hogy miként alakult és változott a 16. században a zenei értelmezés az ő és kortársai munkája révén, valamint hogy a kórusművek hogyan hatottak a hangszeres irodalomra. Több madrigál hangzott úgy el, hogy hallhattuk előbb magát a kórusművet, de utána rögtön annak consort

hangzású megfelelőjét vonós hangszerekkel vagy furulyákkal-vonósokkal, vagy épp a kórusmű szóló lantátiratát Kónya előadásában.

Az itthon oly rég hallott Madrigál Kamarakórus a tőlük megszokott ki egyenlített, kerek hangszínnel énekelte mind akár a késő középkori Francesco Landini madrigálját, az *Ecco la primavera*-t, vagy az érett reneszánsz Pierre Sandrin bensőséges hangulatú, a régi kedves emlékekről szóló *Douce memoire* kezdetű kórusát, mind pedig Hans Leo Hassler késő reneszánsz könnyedséget árasztó gagliard-ját, a fesztivál jelmondatát is adó *Tanzen und springen* kezdetű kórusművét. Reméljük, még módunkban lesz hallani őket városunkban.

A 33. Csíkszeredai Régizene Fesztivált idén is hangulatos reneszánsz táncház zárta a kolozsvári Szabó Anikó táncoktató vezetésével, és a vasárnap este játszott együttesek tagjainak hangszeres kíséretével.

Gratulálunk a szervezőknek ezért a nagyon gördülékeny fesztivál-lebonyolításért, illetve a támogatóknak, hogy tartani lehetett a megálmodott célokat!

*

Amint véget ért az idei fesztivál, a szervezők máris a következő kiadason gondolkodnak. Az egyik legfontosabb teendő, a fesztivál tematikájának a megválasztása, hiszen eköré kell majd a fellépő együtteseket felsorakoztatni. A július 20-án kiadott záróközlemény értelmében a Hargita Megyei Kulturális Központ jövőre a Reformáció Emlékévé köré szervezi a 2017-es Csíkszeredai Régizene Fesztivált.

Laczkó Vass Róbert

Nyitott szemmel XXX.

Ausztronézőpontok

2. rész

Az a kínai konyha, amit
mi ismerünk, wokot
használ és felszabdalt
alapanyagokból áll össze
egy fogás.

Tizenhét évesen távolították el a középiskolából, mert szót emelt iskolájának elrománosítása ellen. Huszonnyolc évesen emigrált az Egyesült Államokba, ahol úgy végezte a doktori iskoláját, hogy közben az itthon elsajátított nyelvekre oktatta az ottani diákokat. Kulturális újjáélesztési munkát Kelet-Ázsiában folytatott, ám ottani tapasztalataira mindinkább idehaza lenne szükség. Ádáz ellenfele az egyetemi lógásnak, és ezt a diákokon és az oktatókon egyaránt számon kéri. Összesen tizennyolc nyelven beszél, köztük japán, kínai vagy vietnámi nyelven. Dr. Benedek Dezső nyelvész, antropológus, a Georgiai Állami Egyetem professzora különleges vendége volt Nyitott szemmel című beszélgetősorozatunknak, hiszen az ausztronéz yami kultúra talán legavatottabb ismerőjének, szellemi hagyatékuk megörökítőjének olyan kultúrantropológiai kísérlet fűződik a nevéhez, amely a maga nemében egyedülálló a világon. Erről és még sok egyébéről folytattuk az alábbi beszélgetést.

Laczkó Vass Róbert: A kínai konyha rendkívül népszerű a nyugati országokban, talán éppen azért, mert néhány alapfogás viszonylag egyszerű módon elsajátítható. Gyanítom azonban, hogy a „rövidítés” itt egészen más jelentéstartalommal bír...

Dr. Benedek Dezső: Az a kínai konyha, amit mi ismerünk, wokot használ és felszabdalt alapanyagokból áll össze egy fogás. Mindenekelőtt a tüzeket kellett próbálgatnom, ott ugyanis az jelenti a nívót, hogy ki hány tűzön tud főzni. Elindítod az egyiket, aztán mész sorban a következőkhöz, és mindegyiknél számon tartod, mit, mikor és mennyi ideig főzöl. Futkosni kell, mint pók a falon. Amikor hallottam, hogy vannak tizenkét tűzes szakácsok is, nem hittem a fülemnek. Éjjel háromig minden nap

ott voltam, hazamentem, aludtam reggel hétig, tanultam a kínai nyelvet délután ötig, hazamentem, gyorsan megírtam a házi feladatomat, rohantam a buszra, és nyomás vissza a vendéglőbe. Hónapokon keresztül 3-4 órát aludtam, de komolyan vettem a dolgot, mert nagyon szerettem csinálni. A vendéglőben senki nem beszélt idegen nyelveken, így a mandarint is, amit aznap a fejembe vertek, nagyszerűen lehetett gyakorolni, közben kikínlódtam a háromtűzes nívót. A végén a tulaj elintézte nekem, hogy letehessem a nemzeti céhvizsgát, amit amúgy idegeneknek nem lehetett: olyan vacsorát kellett összeállítanom, hogy a vizsgáztatók számára ne derüljön ki, hogy nem a mester főzte. Ez már csak azért is lehetetlenség, mert a mester ott ivott velük, látták, hogy semmi köze nincs a vacsorához. Az első vizsgán megbuktam. Volt a menüben egy rendkívül ízletes halfajta, aminek a pikkelyeit nem szedik le, mert ha megfelelő forróságú olajba dobják, a pikkelyek lepatognak róla, mint a kukoricaszemek. Ha nem elég forró az olaj, ott ragadnak a pikkelyek és olyan lesz a hal, mintha körmökkel volna tele, mehet ki a kukába. Ha viszont túl forró az olaj, rögtön el is ég az egész és korom lesz belőle. Jó előre megtanultam, hogy figyelni kell a wok oldalán megjelenő kis szivárványt, abból pontosan meg lehet állapítani az olaj hőmérsékletét. Éppen csak megfordultam, leitattam a vizet a halról, beledobtam a wokba, és azonnal el is égett rendesen. Kisült, hogy a mester közben felcsavarta a lángot, s ahogy az elővigyázatosságról és figyelmeségről szónokolt nekem, jót röhögtek a többiek. Egy hónap múlva mégis levizsgáztam egy egészen egyszerű trükkel. Az egyik kukta szólt, hogy van a hálnak hátul az egyik oldalán három, a másik oldalán négy elcsökevényesedett pikkelye. A negyediket szépen ki kell húzni, hogy szimmetrikus maradjon a hal

mindkét oldala, mert különben baj lesz, és mielőtt a halat az olajba dobjuk, a kezünkről belefricskázunk a próba-pikelyt, hogy kiderüljön, mi történik vele. A mester persze másodszorra is próbálkozott, de amikor látta, hogy mit művelek, elmosolyodott és közölte, hogy minden rendben van.

LVR: Kínában egy konyhatrúkk szakácsoklevelet ér?

BD: Én is azt hittem, de valójában minden ezzel a vizsgával kezdődött el, amit ugyanis kaptam, az nem oklevél volt, hanem egy közönséges cooking licence, főzőigazolvány. Forgattam a kezemben, nézegettem, kérdeztem a bentlakásban Wang Chien Ren buddhista kínai barátomat, hogy mit is lehetne ezzel kezdeni. Mindig kevés pénzem volt, az ösztöndíjamból éltem, családom nem volt, aki pénzt adjon, szerettem volna valamilyen álláshoz jutni. Vízum nélkül ez lehetetlennek tűnt. Egy hongkongi szobatársam azonban remek ötlettel állt elő: nagybátyja ugyanilyen engedély birtokában szegődött el szakácsnak egy hajóra, mert a felségvizeken kívül nem számít a vízum, lehet gyakorolni a szakmát. Másnap Jilong kikötőjében voltam a papírommal, fel is vettek egy olajszállító tankhajóra. Egész vakációban róttam az óceánokat Pápuától Brazíliáig.

*Éppen csak megfordultam,
leitattam a vizet a halról,
beledobtam a wokba,
és azonnal el is éggett
rendesen. Kisült, hogy a
mester közben felcsavarta
a lángot...*

LVR: Miből főz egy szakács a tankhajón? Az óceán közepén rendkívül unalmas lenne folyton halat enni...

BD: El kell oszlatnom egy tévhitet: kereskedelmi hajókon nem is szabad halat fogni! Van olyan, hogy százezer tonhalból egy mérgező, és ha megeszed, behalsz. A mai napig nem tudjuk, miért van ez így, kutatják is a jelenséget, de magyarázat még nem született. A turistahajókon engedélyezik, hogy a friss halfogást elkészítsék a konyhán, hiszen ha belekerül a kondérba egy mérgező hal, mégiscsak kétezer eszik meg, legfeljebb hasmenés lesz belőle. De ott, ahol a legénység mindössze

A szomszéd

tizenhét személyből áll, mindenki szörnyethalna. A matrózok mind a környező ázsiai szigetekről kerültek ki, és utálták a fagyasztott kaját, nekem viszont fagyasztott disznóból meg hasonló csemegékből kellett főznöm folyamatosan. Beszéltem a kapitánnyal, hogy a magam részéről fognék friss halat, és mindent előre megkóstolnék, mielőtt a legénység asztalára kerülne, megtehetném-e? Szívesen beleegyezett. Akkor azt csináltam, hogy bárdal kettévágtam egy fagyasztott csirkét, reggelig hagytam kiengedni, majd egy nagy hármashorgot dugtam át rajta, bedobtam az óceánba és a kajüt korlátjához rögzítettem. Este már érdeklődtek a matrózok, hogy mit fogtam. Gyerünk, nézzük meg, nem lehet, hogy egy csirkét végighurcolunk az óceánon, és ne kapja be valami! Volt olyan eset, hogy a csirkét bekapta egy barrakuda, azt pedig egy nagy kardhal. Felhúztuk a fedélzetre, a matrózok pedig ültek sorban, mint a verebek, én pedig mindegyiknek a saját konyhája szerint összeállítottam valamit. Attól kezdve ők tartoztak nekem, és mindenkin még aznap behajtottam a tartozást: énekelniük kellett vagy mondaniuk egy mesét, valamit, aminek köze volt a néprajzhoz. Bármit lehetett. Ebből jött össze sok száz oldalas néprajzi gyűjteményem, hangfelvételekkel. Nagyon érdekes volt, mert minden matróz rendelkezett bizonyos mennyiségű folklórányaggal a saját szigetéről, a saját kultúrájából, amit kívülről is tudott. Az Irian Jaya (Nyugat-Pápuá)–Sao Paulo-szakaszon azonban félúton elfogyott a kultúra, enni viszont továbbra is szerettek volna. Elkezdtek kitalálni

dolgokat. Gyűjteményemnek ez a része a legértékesebb. Egyfolytában röhögtem, amikor az átiratokat készítettem, hiszen mindent összekombináltak, amit egymástól hallottak, még filmekből is vettek át jeleneteket. Némelyiküknek elképesztően gazdag képzeletvilága volt, egy-egy ilyen felvétel értéke felbecsülhetetlen!

LVR: Ausztronéz terepmunkád, amely a maga nemében páratlan tudományos kísérletbe torkollott, ugyanennek a tankhajós vakációnak köszönhető?

BD: Végso soron igen. Egy ilyen út előtt, amikor Indonéziában a hajómra vártam, egy maláj kinézetű fiatalemberrel ültem a kocsmában. Úgy kell a jelenetet elképzelni, mint egy Rejtő Jenő-regényben. Fogalmam sincs, honnan szedte Rejtő ezeket a dolgokat, de nagyon ráhibázott a körülményekre. Nem tudott a fiatalember se malájul, se indonézül, de tudott egy kicsit kínai nyelven, ami nagyon meglepett. Megkérdeztem, hová való, és kiderült, hogy egy eldugott kis szigetről származik. Egyszer halászat közben elaludt, és mire felébredt, a nyílt óceánon találta magát. Ilyenkor általában meg szoktak halni az emberek, neki azonban szerencséje volt, egy tankhajó felvette, és éhbérért dolgozott ott, mire sikerült papírokat szereznie. Soha nem ment vissza a szigetére. Kérdezgetni kezdtem a szigetről, és ahogyan egyre többet mesélt, valami kőkorszaki történet bontakozott ki előttem. Azt hittem, ugrat, ilyesmi már régen nem létezik, de udvariasságból megkérdeztem, hol van az a sziget. Elmondani nem tudta, mert írástudatlan

A yami kunyhó gödörbe épül

volt és térképeket sem tudott rajzolni, a csillagállásokat viszont nagyon jól ismerte. Felfigyeltem a dologra, mert akkoriban már minden radarokkal működött, a csillagok járását a képzett matrózok sem ismerték. Egy fehér lapon kipontozta nekem a csillagállást, belerajzolta a Kuro Shio-t (Fekete Áramlat, japánul), én pedig pontosan megértettem, hogy miről beszél, és kezdtem elhinni a történetet. Visszamentem Tajvanba, az egyetem könyvtárában pedig egy műholdas térképen meg is találtam a szigetet. Akkor rávettem az amerikai egyetemünk dékánját, hogy engedjék, hadd menjek ki arra a szigetre, és éljek ott a törzsi kultúrában, amíg összeszedek annyi anyagot, hogy meg tudjam írni a doktori dolgozatomat.

LVR: Mielőtt belevágnánk a csendes-óceáni Irala szigetén töltött négy esztendő történetébe, magyarázd el, kérlek, miben áll a kulturális rehabilitáció, amely lényegében összeforrt a neveddel, és amelynek világszerte az egyik elismert szakembere vagy?

BD: Minden kultúrának van egy gazdasági felhajtóereje, és amíg ez a felhajtóerő létezik, addig a kultúra is megmarad. Amikor ez megszűnik, akkor a kultúra is elhal. Más szavakkal: már nem éri meg annak lenni, ami vagy. Itthoni barátaim, ismerőseim pontosan tudják, hogy tizenvalahány évvel ezelőtt, amikor hazajöttem, mindenhol magyarázni próbáltam, hogy baj van az erdélyi magyar kultúrával, mert lassan megszűnik a felhajtóereje, sőt azt is elmagyaráztam, hogy miért és hogyan zajlik ez. A mi helyzetünk nem

egyedülálló, ilyesmit a világ több sarkában végignéztem és tanulmányoztam is már, Nyugat-Timorban például.

LVR: Tulajdonképpen hol végeztél kulturális újjáélesztési terepmunkákat?

BD: Kizárólag ázsiai helyszíneken. Szerettem volna itt is végezni, de nem lehetett. Irala szigetét egy kőkorszaki bűvár törzs lakja, nekik van egy központi mitológiájuk, ez tartja egyben az egész kultúrát. Nem csak egy vallásról van szó, hanem minden, amit tudnak és éreznek, az egész realitásérzékük ebből fakad. A yamik, hiszen róluk beszélünk, annyira bíztak ebben a mitológiában, hogy soha meg nem kérdőjelezték. Ezzel a hozzáállással már lehetett valamit kezdeni. Én az utolsó vonatot kaptam el, mert a kultúra itt is kezdett megszűnni. Az öregek még ágyékkötőben jártak, ez volt a hagyomány. Pénz nem volt a szigeten, akkor kezdték megismerni, amikor én odakerültem. A tajvani kormány nem tudott mit kezdeni velük. Előbb egy fegyenclepet próbáltak ott létrehozni, sikertelenül, később egy nukleáris hulladék-lerakót alakítottak ki a szigeten. Ami az embereket illeti, ők nagyon jól megvoltak ebben a hagyományos kultúrában, minden rendesen működött a világukban egészen addig, ameddig nem kezdtek mindent átszervezni kívülről. Buldózerek jöttek, eldózeroltak egy falut a föld színéről – hat ilyen falu volt egyébként a szigeten –, és helyette cementházakat építettek, hogy lássák a szegény yamik, hogyan élnek a civilizált emberek. Irala szigetét minden tájfun telibe találja, bárhol jön és bárhová megy, ezért a

törzsi házakat beásták a földbe. Kirakták a gödröket kövekkel, megoldották a lefolyókat, és fából építették bele az épületeiket. A zsupfedelek éppen csak kikandikáltak a gödrökből. Emberemlékezet óta így éltek, de jöttek a tajvaniak, tettek a cementházakra nyílászárókat, aztán jött az első tájfun, kifújta az ajtót, ablakot, mindent, és rendesen kimoszt a cementházakat. Szerencsétlen yamik, a végén már nem tudtak a házakban lakni, mert olyan borzalmasan meleg volt a cement, mint a kemence. Valamennyien a lapos tetőkre költöztek, furcsán is nézett ki az egész falu.

LVR: Hogyan tudtál ebbe a közösségbe beilleszkedni? Ha jól értem, ők nem beszéltek sem a kínai nyelvet, sem azt a rengeteg más nyelvet, amit te megtanultál...

BD: Azért mentem oda, hogy antropológiai megfigyelést végezzek, anyagot gyűjtsek. Világos, hogy nekem kellett megtanulnom a nyelvüket, minden ezzel kezdődött. Amikor Irala szigetére készültem, nem volt még semmilyen arra tartó járat. Mivel én tengerész voltam, ismertem egy sor halászhajó-kapitányt, az egyikük meg is ígérte, hogy kivisz a szigetre. Amikor azonban indulni kellett, közölték velem, hogy nem megfelelő az időjárás, ezért nem tudnak elvinni a szigetre, de van egy enyhe áramlat, ami partra sodor majd, nem probléma. Ha nem tetszik, mehetnek velük a Fülöp-szigetekre, négy hónap múlva visszajönnek, és ha jobb idő lesz, akkor még egyszer megpróbálják. Hüledeztem egy sort, végül megegyeztük, és a csomagjaimat egy hungarocellból készült tutajszerűségre kötöttük valami hálóval. Rettenetesen meg voltam ijedve, nem hittem, hogy élve megúszom a kalandot. Kérdeztem, hol a sziget? Mutatott a kapitány egy felhőt, és erősködött, hogy ott lesz a sziget a felhő mögött, csak nagy a dzsungel,

A matrózok mind a környező ázsiai szigetéről kerültek ki, és utálták a fagyasztott kaját, nekem viszont fagyasztott disznóból meg hasonló csemegékből kellett főznom folyamatosan.

Tengeri szörnyeteg

emiatt állandóan felhőbe burkolózik, azért nem látszik. Rendben, akkor csináljuk! Amikor leengedték a cuccomat a vízbe, annyira pánikba estem, hogy rá akartam mászni. Kiabáltak, hogy ne tegyem, mert felborul a tutaj és minden odavész, egyszerűen csak fogni kell és haladni az áramlattal! Igaza volt a kapitánynak, mert úgy három óra múlva megpillantottam egy tűzhányó kúpját. Azt nem tudtam, hogy a szigetet korallzátony veszi körül. A korall élő állat, ha rá lép az ember, eltörik és a húzába vág. Ahogy haladunk, egyre tovább és tovább törik és mindent szétszaggat. Szerencsémre ott állt a fővenyen egy búvárcsapat és nézték, hogy mi történik a vízben.

LVR: Elég fura látvány lehetett a korallok között vergődő fehér ember...

BD: Inkább a vergődés volt furcsa, ilyet ugyanis épeszű ember nem csinál. Őslakosok lévén ismerték a víz alatti járatokat, és gyorsan odaúsztak hozzám. Csak úgy előbukkantak a vízből, majd szörnyethaltam az ijedségtől. Kihúzták a holmimat a kövekre, hiszen a szigeten alig van homokos partszakasz, én pedig mentem utánuk. Amikor kiértünk, otthagyták a cuccot a köveken, majd odább mentek, leültek és néztek. Én is leültem és néztem őket egy darabig, majd rádöbbsentem, hogy most kezdődik minden. Kihúztam a csomagból egy írótümböt, fogtam egy követ, és mondtam nekik magyarul, hogy kő, kő. Csak néztek nagy szemekkel. Akkor felvettem egy fadarabot, és mondtam, hogy fa. Rájöttek, hogy miben

mesterkedek, egyikük felkapta a követ, és mondta, hogy fatu, fatu. Gyorsan leírtam és visszaolvastam nekik. Jól kinevettek. Akkor a figura fölkapta a fát, és mondta: kaju, kaju... Mindent megbeszélünk így, amit lehetett. A cuccokból persze rájöttek, hogy nem egy hétvégére mentem. Intettek, hogy kövessem őket. Útközben mindent leteptek, összeszedtek, nekem pedig folyton jegyzetelnem kellett. Ahogy a faluba értünk, mondták a többieknek, hogy találtak valami félkegyelmű idegent, aki mindennek leírja a nevét. Az emberek gyorsan szétszéledtek, és mindenki hozott mindent, alig győztem jegyzetelni. Hat hónap után már jól megértettük egymást, az első év végén pedig folyékonyan beszéltem a nyelvüket. Elkezdtem legendákat fordítani, tudományos munkát végezni. Négy évet éltem közöttük.

LVR: Említetted, hogy a yamik búvárokodással foglalkoznak. Egy nagyon érdekes, preparált szörnyeteget is őrzöl ezzel kapcsolatban, mint halászati trófeát. Mesélj valamit a yamik életviteléről!

BD: Irala szigetén állandóan az alultápláltság és az éhhalál küszöbén élnek az emberek, ugyanis csak azt tudják elfogyasztani, amit meg is tudnak fogni. A fehérjék száz százalékban az óceánból származnak, a szénhidrátok pedig növényi gumókból. Az egyik csemege, amely az óceánból származik, egy hatalmas kagyló, amely időnként kinyílik és a kagyló kopoltyúi teljesen eltakarják a vázat. Álcázza magát,

ugyanúgy néz ki, mint a tengerfenék. Csak ha tudod, hogy mit keresel és gyakorlott bűvár vagy, akkor tudod megszerezni. A kagyló fotoszenzitív, ha valami a közelébe kerül, azonnal a héjába iszkol, és úgy becsukja magát, hogy semmivel nem lehet kinyitni. A yamik azonban valamit beledöfnek a nyitott kagylóba, az rákattan, aztán addig feszegetik, amíg ki tudják a héjból piszkálni. Ezt a kagylót úgy hívják, hogy konu. Minél mélyebben él, annál nagyobbra nő, tehát minél jobb bűvár vagy, annál mélyebbre tudsz menni és annál nagyobb kagylókat tudsz szerezni, amiből a családot eltarthatod. A kagylónak egyetlen természetes ragadozó ellensége van az óceánban. Úgy értem: az embereken kívül, mert mi csak hús méterig tudunk ragadozni benne, hiszen a yamik nem felszereléssel búvároznak, hanem addig merülnek le, ameddig a tüdejük bírja. Van viszont egy hal, aminek fogai vannak, mint egy lónak. Ez a tengeri szörnyeteg oldalról támad a kagylóra, és addig töri a fogaival, míg azt a részét is eltöri, ahol a záróizmok vannak. Amint a kagyló kinyílik, azonnal megeszi. Ez a hal azért is érdekes, mert nem pikelyei vannak, hanem bőre. Amikor még friss ez a bőr, a yamik rávarrják a pálmaháncs vérteszetre, és ott keményre szárad. Más kemény dolog nincs is a szigeten, leszámítva a követ és a fát, a halbórt azonban száradás előtt könnyen meg lehet munkálni. Különböző ízletes húsu, ehető szörnyetegekről van szó, ember nagyságúra is megnő, és nagyon vigyázni kell vele, mert ha nem üt meg úgy, hogy eltörjön a hátgerince, a farkán lévő kis éles késekkel összeszabdálja az ember tenyerét, esetleg leharapja az ujját a csúnya fogaival. Sok olyan bűvárt láttam, akinek használhatatlanná tette a tenyerét.

Amikor egy öreg yami mesélni kezd, a teremtéstől skandálja a történetet, majd három és fél nap múlva befejezi azzal, hogy ott ül a csónakban és énekl nekünk a családja történetét.

LVR: Mindösszesen hány ember beszéli a yami nyelvet?

BD: A szigetlakók száma 3000 körül mozog. Amikor elhagyni készültem a szigetet 1984-ben, én voltam az egyetlen nyugati, aki beszélte a nyelvüket. Éppen akkor jött két protestáns misszionárius nő Manilából, a Fülöp-szigetektől. Fogalmuk sem volt, hová kerültek, ezért ott maradtam még egy darabig, hogy segítsen őket. Nekik adtam a szótáramat és a nyelvkönyvemet is. Később lefordították az Újtestamentumot yamira.

LVR: Te tulajdonképpen a yami törzs Kőrösi Csoma Sándora lettél. De hogyan lett ebből a kalandból kulturális újjáélesztési kísérlet?

BD: Mint már említettem, ezt a kultúrát az ősök éneke tartja össze. Doktori dolgozatomnak is ez lett a címe: *Az ősök éneke* (The songs of the ancestors). Van egy alaplegenda, amely azzal kezdődik, hogy Isten megteremti a szigetet és az embereket. Ez a legenda szerteágazik falvakra, a falvakon belül leszármazási ágakra, leszármazási ágakon belül pedig családokra. Amikor egy öreg yami mesélni kezd, a teremtéstől skandalizálja a történetet, majd három és fél nap múlva befejezi azzal, hogy ott ül a csónakban és énekl nekünk a családja történetét. Az őslégenda tehát mindeütt ugyanaz, majd a leszármazási ág és a családnevek szerint változni kezd és szerteágazik a történet. A szigeten nincs törzsfőnök, sem vének tanácsa, az egyetlen autoritás a tabu. Azt mindenkinek be kell tartani. Az ősök éneke mindent részletesen leír, mit hogyan kell csinálni, mit szabad, mit nem szabad. Nemcsak hisznek benne, de soha meg sem kérdőjelezték az igazságát. Aki ugyanis megszegi a tabut, az előbb-utóbb megbűnhődik, vagy úgy, hogy valamilyen szerencsétlenség éri, vagy pedig a közösség fogja megbüntetni: leszólják, elkergetik.

A párválasztás ugyanúgy működik, mint nálunk:

a fiú udvarolni fog a lánynak, végül elveszi.

De nem nyilvánítják őket házásoknak egészen addig, ameddig nem születik gyermekük.

Konu csukva. Képek: Benedek Dezső

LVR: Mondj néhány példát az ősök énekében is rögzített tabura!

BD: Kezdjük mindjárt az eredetmondával. Úgy tartják, hogy az istenség, aki a világot teremtette, ledobott egy követ és egy bambuszdarabot a mennyből. A fővenyen mindkettő kettétört, és kilépett belőlük egy-egy emberi lény. Megjelent nekik a „lamlamsuj no tawo do to”, ami nagyjából az úr angyalának felel meg a keresztény hagyományban, és megmutatta, hogy mi hol van a tengerben, a domboldalon, majd közölte velük, hogy minden az övék, kivéve a kalíndín fa gyümölcse, ahhoz nem szabad hozzányúlni, mert abból nagy balhé lesz. Íme, az első tabu: a szigeten termő ehető gyümölcsök egyikének a tiltása. A két emberi lény egy ideig komolyan vette a tiltást, de végül egyikük csak megkóstolta a kalíndín-t. Ekkor újra megjelent a „lamlamsuj no tawo do to”, és figyelmeztette őket, hogy mostantól más lesz a világ rendje. Különben is már biztosan észrevették, hogy rettenetesen viszket a térdük. Vigyázat: nem szabad vakarni, mert abból még nagyobb balhé lesz. Tessék egy másik tabu. Persze nem bírták sokáig ezt sem, és miután vakarózni kezdtek, a térdeik kettéhasadtak. Mindegyik térdből kiugrott egy-egy emberi lény: a jobb térdéből a férfiak, a bal térdéből a nők, ez idáig ugyanis nem voltak nemek. A következő tabu már ebből a felállásból fakad, mégpedig az incesztus-törvény. A párválasztás ugyanúgy működik, mint nálunk: a fiú udvarolni fog a lánynak, végül elveszi. De nem nyilvánítják őket

házásoknak egészen addig, ameddig nem születik gyermekük. Az ősök éneke pontosan szabályozza, hányadfokú rokonok alapíthatnak családot. Így megy ez tovább, míg egy adott ponton megjelenik az özönvíz-történet is az ősök énekében. Ezeket a történeteket a yamik sehonnan sem vették át, hanem belülről fakadnak. Erről a jelenségről beszél Jung is, amikor kollektív tudatalattit emleget. Ezek az archetípusok a mítoszok szövögetése közben kerülnek a felszínre.

LVR: Hogyan működik a tabu?

BD: A yamik fehérjeforrása kizárólag a tengerből kerül az asztalra, léteznek azonban állatok is a szigeten, ezeket kifejezetten rituális körülmények között fogyasztják el. Tételezzük fel, hogy én egy olyan ember vagyok, aki minden szabályt betart, szépen beszél az öregekkel és tiszteli őket. Van egy kecském, ami fölmászik egy sziklára, leesik és eltöri a lábát. A kecskét valamilyen fontos rituáléra tartogattam, azonban most le kell vágni, mert életképtelenné vált. Sebj, meg fogjuk enni, de mindenki részvételt van irántam, mert úgy tartják, hogy én egy rendes ember vagyok, akit szerencsétlenség ért. Ha viszont állandóan a fény és az árnyék vonalában járok, tehát nem tudják, hogy miben sántikálok, és ugyanez megtörténik velem, akkor mindenki csak legyint, hogy ennek így kellett történnie.

(Folytatjuk)

Németh Júlia

Soó Zöld Margit természetvallása

Ha

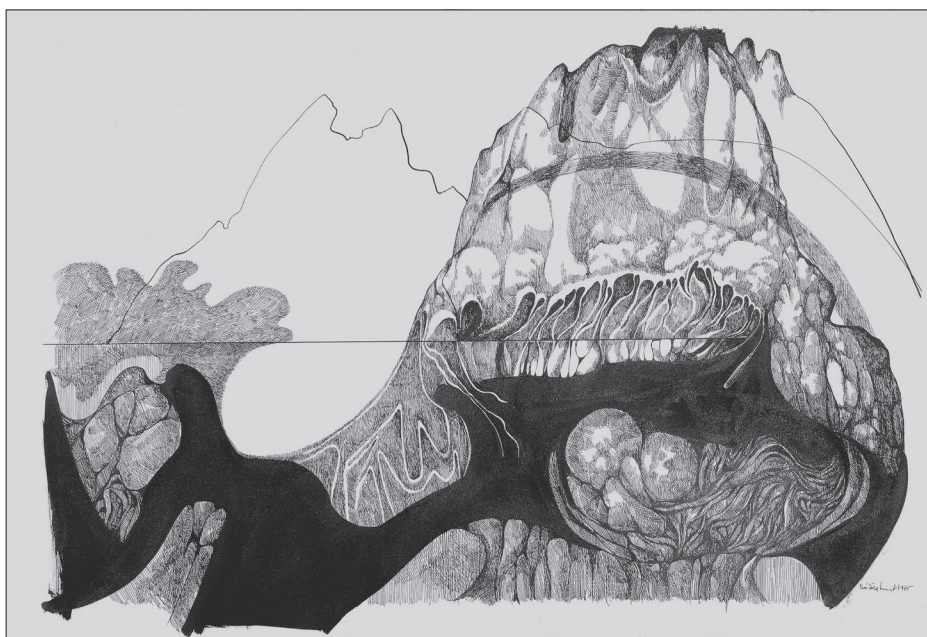
valaki arra kérne, hogy soroljam föl a mai Kolozsvár legtekintélyesebb, legismertebb és legkedveltebb személyiségeit, akkor Soó Zöld Margit Szolnay- és Munkácsy-díjas festő-, illetve grafikusművész, az újjáalakított Barabás Miklós Céh alapító tagja mindenképpen az első tíz „főember” közt szerepelne.

Ismeretségünk „napsugarasan” kezdődött, valamikor a hetvenes évek közepe táján, amikor rádiósként, hét-nyolc kilós riportertermagnóval a vállamon kerestem fel munkahelyén, a közkedvelt gyermeklap, a Napsugár szerkesztőségében – amely annak idején írók, költők, képzőművészek mentsvárának bizonyult, ahol ki lehetett bújni a komor kor követelményei alól, ahol viszonylag szabadon lehetett levegőhöz jutni. Ennek a lapnak a képszerkesztőjeként, illusztrátoraként tevékenykedett Soó Zöld Margit, aki a szó átvitt, de legteljesebb értelmében is napsugarasan fogadott. Mert ilyen volt ő. Lényéből

fakadóan melegszívű, nyíltan, kedélyesen, gondolatébresztően őszinte és bőbeszédű, jó humorú, egyszóval a rádiósok kedvence. S ez a napsugár a mai napig sem veszett ki belőle, aminthogy a Napsugár is hű maradt fodorsándoros, bajorandoros, bálinttiboros, kányadisándoros egykori önmagához, gyermeklelkeket melengető, vidámító, szórakoztatva kiteljesítő, oktató, mindenkor küldetéséhez. És felhőtlenül ragyog évtizedek óta.

Soó Zöld Margit egének horizontján azonban azóta már nem egyszer tűntek föl sötét fellegek. De sohasem annyira sötétek, hogy képesek lettek volna elhomályosítani azt a „belső napot”, amely lényéből sugárzik. S amely kiapadhatatlan művészi erejének, valamint kitartásának és vitalitásának biztosítéka. Sőt, a veszedelmesen tornyosuló felhőket művészi eszközökkel megbabolázó alkotó általuk egy-egy új világ kapuját tárja föl önmaga és művészetének hívei

*Az itt-ott megjelenő
műemléképületek
művészi feldolgozásában
sem a monumentalitás
dominál, hanem
a letűnt korok
emberének
otthonteremtő
üzenete.*

Föld

Danaidák

előtt. „Felhők honából, ég guzsalyából” merítve építkezik tovább és megint tovább.

De persze eljött, márpedig teljes joggal jött el számára a visszatekintés ideje is. Hiszen évtizedek óta él az alkotás tüzeben, örvendeztetett meg szinte évente egy-egy kiállítási új munkával. Ebben a visszatekintésben sietett segítségére fia, Soó Zöld Balázs és igaz barátja, pályatársa, munkásságának legjobb ismerője, Unipán Helga, aki megrendezte idén nagyszabású kiállítását a kolozsvári Szépművészeti Múzeumban. A tárlat látogatottságából és visszhangjából ítélve Soó Zöld Margitnak, mint mindig, most is – sőt, a rendezvény átfogó jellegét tekintve talán még hangsúlyosabban – sikerült maga mellé állítania közönségét. Olyannyira, hogy a bemutató már szinte manifesztum jellegűt öltött: tömeges kiállást a művészet tisztasága, mobilizáló jellege mellett.

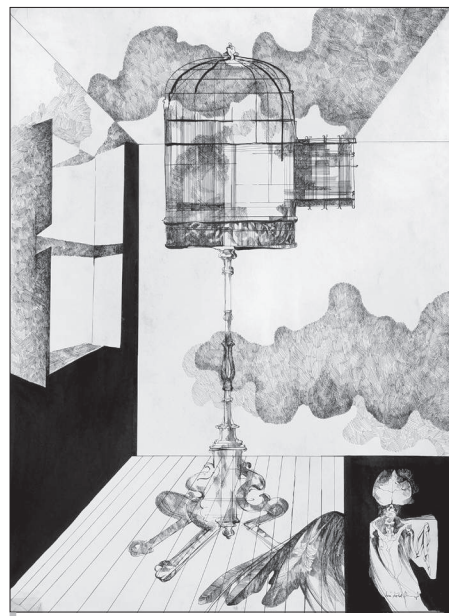
Alkotásainak, nyilvános szerepléseinek hűséges krónikásaként úgy érzem, számomra is elérkezett egy bizonyos fajta visszatekintés ideje. Így a továbbiakban azokból az írásaimból merítetek, amelyek egy-egy műterem-látogatás vagy tárlat nyomán születtek, s amelyek többé-kevésbé kronológiai sorrendben villantják föl a sokoldalú művész jobbára 1990 utáni tevékenységét.

Az 1994-es, szintén művészeti múzeumbeli retrospektív kiállításával kapcsolatban jegyeztem meg, hogy a művész természetből ihletődött munkáinak jellemzője a valóságghú megjelenítés s az alkotó erőteljes érzelmi viszonyulása a tematikához. Olajképeinek,

pasztelljeinek színvilága változatosan gazdag, mégis visszafogott, sehol sem harsogó. A vörösesbarna és barnás-vörös, a meleg sárga, a szürke barnába hajló változatai teremtik meg azt a bársonyos légkört, amely a meghittség hangulatát árasztja, legyen szó természeti tájról, utcarészletről vagy akár virágcsendeletről. Az itt-ott megjelenő műemléképületek művészi feldolgozásában sem a monumentalitás dominál, hanem a letűnt korok emberének otthonteremtő üzenete. A tucatnyi tollrajz viszont, amely a modern grafika sajátosan látványos, szürrealisztikus-szimbolikus vonulatához sorolható, már más felfogásban készült. Bár a részletek itt is figurálisak, a természeti, florális, zoomorf, illetve antropomorf elemek drámai kompozíciókká állnak össze, amelyekben az epizód nem önmagában van, hanem környezetével egyetemben, képzettársítások révén válik szuggesztív, hangulatteremtő alkotássá. Ezek a munkák zaklatott vízióknak tűnnek, kozmikus mélységeket és szorongásokat vetítenek a néző elé.

1995-ben a mára már gazdát cserélt, egykori belvárosi műtermében látogattam meg a művészt. Akkor éppen a vizek világának búvóhelyében élt, és tárta föl készségesen műhelytitkait.

A hangok, zörejek, moccanások s a közjük ékelődött csend zenévé válása-nemesedése megfoghatatlan, titokzatos jelenség. De éppen ilyen megmagyarázhatatlan és csodálatos a festés is – vélte. Majd képről képre merült bele a „vizes tematikába”, vezetett be a tóparti alkonyatok csendjébe, a fülledt nyár szinte rezzenéstelen levegőjébe, vagy éppen ellenkezőleg, a szelek színes biróalmába. Mert Soó Zöld Margit igenis megfesti a szelet: hol rózsaszínesen sárgára, hol kékeszöldre, szürkére, mikor milyen intenzitással fúj, mikor milyen hangulatban kapja el a művészt, vagy a vizek világát. Amely szintén él és lélegzik, ha hagyják. És élteti, éltetné a benne és körülötte létező élővilágot, de baj volt az éltetéssel már évtizedekkel ezelőtt is. Ahogyan legnagyobb természetbúvár-zenész költőnk, a felejthetetlen emlékü Palocsay Zsigmond írta a Nádiringóban: „Az van, hogy civilizálódunk. Vágjuk magunk alatt a fát (jelen esetben a nádat). S késő lesz, mire felébredünk... Ez a helyzet világszerte. Üvölsünk: CSENDET, VIZET, ZÖLDET, LEVEGŐT! Hogy idegeink lehessenek: egészségünk, örömünk.” Hogy feloldóhassunk a nyárban, csendben, természetben. Ahogyan azt művész tette és örökítette meg pasztelljein. Könnyedek, megnyugtatók, olykor szinte légiesek

Kalitka II.

műtermi, rögtönzött kiállításának darabjai. Alaposabb szemlélődés után azonban felfedezzük a líra mögött bujkáló, talán a tudatalattiból alkotás közben kibuggyanó, filozofáló hajlamot is. A gazdagon buzogó asszociációs készséget, a metaforikus fogalmazást. Soó Zöld Margit tóparti, Duna-parti víziói ilyen tekintetben is rokoníthatók Palocsay Zsigmond filozófiai mélységeket feszegető, nyelvi bravúrokban felülmúlhatatlan írásaival.

A szárhegyi emlékeket megelevenítő 1997-es tárlaton a művész az öröklét és a mulandóság antinómiáját oldja békévé pasztelljeiben, míg 1999-es kiállításán színes szelek szárnyán röptet ismét a vízi világba, olyannyira érzékletesen, hogy szinte orrukba csap a Duna-delta sajátosan fanyar, súlyos illata. De ugyanolyan kifejező a színben tömörített, csupán néhány árnyalattal sejtetett napégette tarló, a nyári forróságban vibráló levegő, az élővilág millió titkát rejtegető nádas s az emberkéz alkotta építmények, vízi alkalmatosságok egyedi művészi átlénygítése. S kimeríthetetlen variációk tárházaként ott vannak a fák, gyökerek is.

2003-as, Gy. Szabó Béla galériabeli kiállítását megtekintve úgy tűnt, a művész önmagához húen ugyan, de alkotói periódusának új szakaszához érkezett: elkezdett „a fellegekben járni”. Persze képletesen. Kezdődött mindez az immár műterméül is szolgáló lakása ablakából feltáruuló világgal: a meditálásra serkentő égi jelekkel, a lassacskán szinte családtaggá előléptetett, örökmozgó-változó égi alakzatokkal, amelyeknek szín- és formajátéka magával ragadta a művészt.

Melankólia

És folytatódott ugyanennek az égboltnak egy teljesen más szögből történő megjelenítésével: a jászdózszai alkotótáborban töltött napok művészi lecsapódásával. Itt a felhős ég dominanciája már egyértelmű. Soó Zöld Margit hegyvölgyekhez szokott művészi énje ilyenek látta a magyar alföldet. Szerkezetileg is érdekes megoldásnak lehetünk szemtanúi: a hatalmas távlatokat felvillantó, felhők tarkította égbolt szinte magához emeli, magába olvasztja a csöppnyivé zsugorodott földdarabot. Mintha a művész így akarta volna érzékeltetni, hogy a felhők világában, saját otthonától távol is otthonosan érzi magát. És megfestette az égbolt művészi földrajzát, amelyben a határok immár a szó legszorosabb értelmében légiesültek. A maximálisan kiszélesített, meghosszabbított látóhatár, az ég és föld találkozása, egymásba olvadásuk, a végtelenbe nyúló nagy magyar alföld, a Tarna-part a rá nehezedő szürke égbolttal vagy a rekkenő nyári meleg vöröses-barnás izzásában erdőnek csúfolt, tájjal-éghajlattal dacoló fák s a sárgálló repcemező ugyanolyan otthonossá vált számára, mint a rekettői magaslatok ölelésében megbúvó falu vihart sejtető egével. A szüntelenül gomolygó felhők táncától megmámosodva mintha ő maga is megtanult volna röpdülni. Valósággal felszabadult, s ez a felszabadultság érződik munkáin is. Főszereplői, a felhők hol eső előtti súlyos terhüket vonszolva, lomha szürkén lógnak be a képbe, hol barnás árnyalatokkal telítik azt, hol pedig rózsaszínbe hajlón teljesítik ki a színskálát.

Az uralkodó azonban a szürke, meganynyi árnyalatával.

A földet-egyet egybemosó lapos alföldi tájjal mintegy feleselni látszik a hegysorozat, amely sajátos alakzataival hívja fel magára a figyelmet.

2006-ban nyílt meg a Barabás Miklós Céh Farkas utcai galériája, amely azóta Soó Zöld Margit második otthonává vált. Szinte minden év júliusában itt ünnepelte meg születésnapját, meglepve saját magát és híveit egy-egy kamarakiállításnyi anyaggal. Az alkotás kínját-örömet maximálisan átélő, szüntelenül munkálkodó művész, mint eddig még minden esetben, céhes kiállításaira is mindig hozott valami újat. A napraforgós, repcés mezők és színes szöttesekre emlékeztető tavaszi tájak pazar pompájától a maximális visszafogottságig terjedő színvilág, a művészi megjelenítés tömörsége, ökonómiája a legújabb alkotásokban mintha még hangsúlyosabbá válna. A túlbeszélés, a részletek túlzott hangsúlyozása sohasem veszélyeztette Soó Zöld Margit munkáit, legújabb pasztelljei azonban már valósággal tüntetnek sallangtalanságukkal, tömörségükkel. A narancssárga vagy a fekete dominanciája immár a kizárólagosságig terjedően uralja a képet, irányítja a figyelmet a lényegre: a művész még egy lépést tett az absztrahálás, a szintetizáló művészi átlényegítés felé. Kedvencei, a gyakorta valósággal emberi alakot öltő fák, gyökerek megannyi alakváltozata mintha emberi sorsokat is szimbolizálna. A kidöntött, megsebzett fa éles törésekkel szabdalta vonalhálói, vagy a görcsbe merevedett, sajátos fintorokba torzult, olykor egyenesen antropomorf

Fa. Soó Zöld Margit munkái

Flamingók

gyökérváriációk ismerős helyzeteket juttatnak eszünkbe. De persze túl mindennemű allegórián, ezek a munkák elsősorban a lenyűgöző látvány erejével hatnak.

A túlbeszélés, a részletek túlzott hangsúlyozása sohasem veszélyeztette Soó Zöld Margit munkáit, legújabb pasztelljei azonban már valósággal tüntetnek sallangtalanságukkal, tömörségükkel.

A bezárkózás, a csigaházba, kagylóhéjba menekített élet és a spontánul kibuggyanó érzelmekitörések sötét lavafolyama dübörög végig az égő fekete és világító fehér folt-, illetve vonalrendszeren. A lét szimfóniája, az élet lükettése. A sötét alaptól felsejlő valóságfoszlányok, a hajlott hátú öreg fa patakzó könnyhullatása, a fájó, csupaszon maradt idegszálak vibrálása, a göcsörtös farönk, a kéz: fohász a megmaradásért, a földért, az emberi létért.

Minden, ami volt, s minden, ami lesz, benne foglaltatik Soó Zöld Margit őszinte művészi vallomásaiban. Mindaz, aminek képi megfogalmazásához, részletező, de mégis elegánsan nagyvonalú, az évtizedek tapasztalatát-bőlcsességét hordozó általánosításához oly magabiztosan nyúl a festő- és grafikusművész.

Vekerdy Tamás

A Waldorf-iskoláról

Nem háromszázhatvannyolc szakma között kell választania a tizennégy-tizenöt évesnek, hanem három-négy-öt szakmai főirányban kell tájékozódnia, és szakszerű kiképzése majd arra az üzemre vár, amelyikhez a középiskola elvégzése után kerül.

A Waldorf-iskola, valamint a Waldorf-pedagógia világába nyújt betekintést Vekerdy Tamás *És most belülről – Álmodok és Lidércek* című kötete¹. A Waldorf-pedagógia az oktatás egy másfajta elképzelése. Már száz éve letért a hagyományos oktatás kikaposított ösvényéről, eredményessége ellenére azonban alap- és működési elvei a többség előtt még ma sem tisztázottak. Ezért is tartjuk fontosnak, hogy egy olyan személy nyújtson betekintést ebbe a világba, aki a téma elismert szakértőjének számít. Vekerdy Tamás részt vett a nyolcvanas évek végén a solymári Waldorf-óvoda és -iskola megszervezésében, 1991 óta pedig a nappali Waldorf-tanárképzés szervezője és vezetője. Fennebb idézett kötetének az *Álmodok* című fejezetéből közlünk a továbbiakban részleteket.

[...] A Waldorf-iskola már alapításának évében, 1919-ben tizenkét évfolyamos, egységes iskolaként indult.

A mai kor emberének – mondja Rudolf Steiner (osztrák polihisztor, a Waldorf-pszichológia atyja – szerk. megj.) – egységesen tizenkét éves alapképzésre van szüksége ahhoz, hogy a

későbbiekben személyisége erőit a lehető legteljesebben tudja kibontakoztatni, függetlenül attól, hogy fizikai munkás lesz-e az ezt követő időkben, vagy szellemi tevékenységet fog végezni. [...]

Ez a tizenkét évfolyamos iskola különböző szakmai irányokra készít fel. Tudatosan kerül azonban a korai – minden ilyen esetben: túl korai – szakképzést. A növendékek mind a mezőgazdaság, mind az ipar alapvető tevékenységi formáit megismerik iskolai éveik során, a manufaktúráis szinttől a nagyüzemi szintig. (Hogy nemcsak a felnövekvő gyerekek szempontjából rossz és káros a túl korai specializáció, hanem szakmai szempontból is hibás, gazdaságtalan és előnytelen, ez először a gazdag északi államokban válik olyan evidenciává, amelynek az oktatást illető konzekvenciáit is levonják az ötvenes, hatvanas években. Nem háromszázhatvannyolc szakma között kell választania a tizennégy-tizenöt évesnek, hanem három-négy-öt szakmai főirányban kell tájékozódnia, és szakszerű kiképzése majd arra az üzemre vár, amelyikhez a középiskola elvégzése után kerül. – Tegyük hozzá: a mai ipar külföldön a Waldorf-iskolák támogatói közé tartozik, abból a tapasztalatból kiindulva, hogy az innen kikerülő növendékek jól alkalmazhatók, intelligenciájuk, alkalmazkodóképességük rugalmas, és önálló kezdeményezésük és orientálódásuk felülmúlja a más iskolákból érkezőkét.)

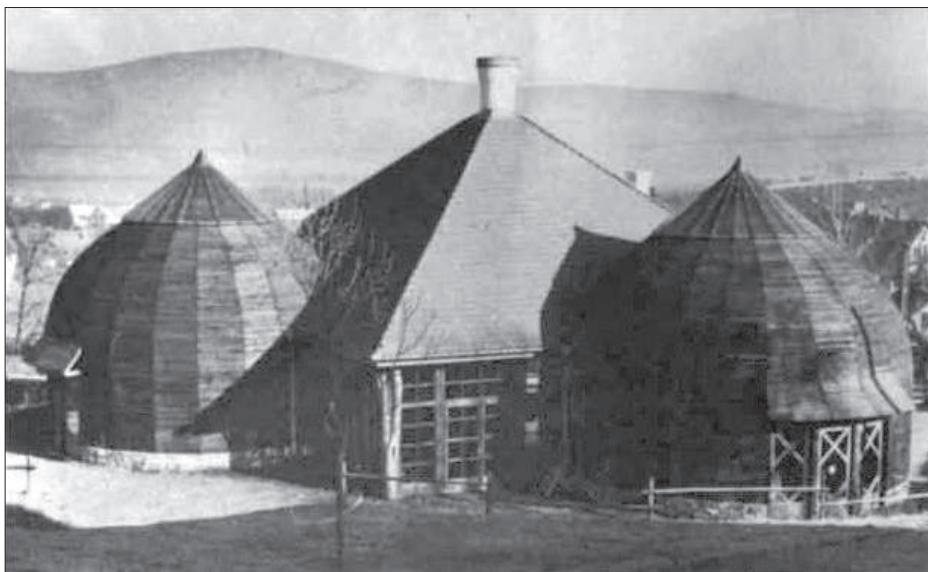
A Waldorf-iskola kezdettől fogva – mind a tizenkét évfolyamon át – *koe-dukált*. (Ez tizenkilencben rendkívüli újításnak számított.)

A Waldorf-iskola jellegzetes megoldása a *klassenlehreri* – *osztálytanítói* – *intézmény*. (A német nyelv – hála Istennek – nem ismeri a tanító és a tanár közötti különbségtételt. Így hát a Klassenlehrert – talán helyesebben – osztálytanárnak is fordíthatom.)

Az osztálytanító – azért mondom így, mert szerintem a tanító fontosabb személy a gyerek fejlesztésében, a gyerek életében, mint majd később a tanár

Waldorf-baba (wikipédia, fotó: Nina Veiga)

A solymári Waldorf-óvoda Makovecz Imre terve alapján épült (illusztráció a könyvből)

– első osztálytól nyolcadikig viszi a gyerekeket.

Ma már minden valamirevaló kísérlet [...] arra törekszik, hogy a tanító, a tanár, a pedagógus minél hosszabb időt töltsön együtt osztályával (s ezen belül: minél több időt).

Egyértelművé vált – ahogy erre már utaltam –, hogy a stabil személyes kapcsolatot fejleszti a legintenzívebben a gyereket ebben az életkorban, s ez annál inkább így van, minél kisebb gyerekről van szó. A modern kísérletek arra törekcsenek, hogy a tanár legalább négy évig – de ha lehet, hat évig – vagy éppen: nyolc évig a gyerekekkel, a gyerekekkel maradjon.

Talán ide tartozik az is, hogy a steineri felfogás szerint ennek a tanítónak, tanárnak nem az egyes szaktárgyakban kell szakembernek lennie – nem, hanem: a *gyerekekben*. A gyermeki személyiség, a gyermeki alkat, a gyermeki – testi és lelki – fejlődés ismeretében, a gyerekekhez való viszonyulás művészi módszereiben és – természetesen – a saját magára irányuló önismeretben és önnevelésben (mivel legfőbb eszköze, mellyel a gyermekre hatást gyakorol, saját személyisége, s ezért ezt, minden belső feszültségével és önellentmondásával együtt, a lehetőség szerint szilárdan kell kézben tartania és tisztán tartania, legalábbis ami a gyerekekkel együtt eltöltött idő követelményeit illeti).

Ha a Waldorf-tanár a maga tanári kiképzése során plasztikát tanul – szobrászkodik, mondjuk hat héten át –, akkor ezt nem azért teszi, hogy szobrász-tanárrá képezze ki magát. Ebben a gyakorlatban – melyet mindenki egyformán végez, a legtehetségtelenebb

szobrász is, aki úgyszólván egy agyag-golyót sem képes összegyúrni – két mozzanat különösen lényeges. Az egyik: saját nehézségeinek és képességeinek intenzív megtapasztalása egy sokszor szenvedésteli folyamat során, mely a végén nemegyszer meglepő eredményt hoz. A másik: valaminek – mondjuk: egy emberi halántéknak, egy szemgödörnek, egy orr- vagy állformának, egy tarkónak, egy nyaktartásnak, egy válllövnek – olyan intenzitású szemrevétele, megfigyelése, amilyenre eddigi élete során nem volt példa – sem lehetőség – kiegészítve azzal, hogy ezt a benyomást, magamon átvezetve, ismét megpróbálom kihelyezni, kivetíteni a külvilágba, a formálás erőivel. Tehát *formákat* hagyok magamra hatni, és megpróbálom ugyanezeket a formákat saját cselekvésemmel létrehozni. [...]

Mindenesetre a tanári képzésnek ez az egy apró gyakorlata is hozzájárul ahhoz, hogy az osztályába lépő tanár gyerekeit másfajta, intenzívebb, kiterjesztett érzékeléssel tudja szemügyre venni – és többet tudjon meg róluk a szokásosnál már csak testi formáik, testi megjelenésük alapján is.

Ez a tanár – ez az osztálytanító – *epochiális* rendszerben tanít abban a nyolc évben, amelyet együtt tölt osztályával.

Ez a Waldorf-iskolák újabb sajátossága, jellegzetessége.

Epocha – görögül korszakot jelent.

Az epochális tanítás olyan tanítási formát jelöl, amelyben mondjuk egy hetedik osztálynak ugyanannyi „biológia²” vagy történelemórája van egy évben hozzávetőlegesen, mint a mi hetedikeseinknek, ez azonban nem az egész évre van szétűzva heti két vagy több

órában, hanem tömörítve, tömbösítve van, mondjuk a biológia az őszi vagy a tavasz három-négy hetére, olyan formában, hogy ebben az időszakban mindig az első két óra biológia, reggel nyolctól háromnegyed tízig vagy tízig megszakítás és szünet nélkül.

Ezt az első két órát nevezik a Waldorf-iskolában *Hauptunterrichtnek* – a *fő-oktatás* idejének.

Ezekben a hetekben az egész osztály a biológia – vagy a történelem – jegyében él. Az osztályba kerülő tárgyak és képek, a táblákon hosszan fennmaradó és egyre tovább fejlődő és növekvő rajzok, az olvasmányok, a séták, a tevékenységek – mind-mind a „biológia” jegyében állnak.

Ez a koncentráció jelentős mérték-

Talán ide tartozik az is, hogy a steineri felfogás szerint ennek a tanítónak, tanárnak nem az egyes szaktárgyakban kell szakembernek lennie – nem, hanem: a gyerekekben.

ben növeli meg a tanulók elmélyülését és teljesítőképeségét.

Tankönyveik *nincsenek*. Minden, amiről beszélnek, a tanár rajzai és táblára írt szövegei és szavai alapján a kódexnek nevezett nagy, sima lapu füzetekbe kerül – nemegyszer bámulatos, művészi érzékkel kivitelezett s feliratokkal ellátott ábrákkal.

Idő bőven van. Arra is, hogy az osztály minden reggel együtt énekeljen, hogy verset mondjanak – azok a gyerekek mindenképpen, akik a hét azon napján születtek, melyen éppen tartunk, s ezek a gyerekek a tanár által speciálisan számukra arra az évre kiválasztott verset mondják el –, hogy megbeszéljék az osztály dolgait, folyó ügyeit, szót váltsanak a hiányzókról s arról, hogy ki látogatta meg őket a legutóbb, vagy ki megy el hozzájuk a legközelebb.

Ugyanis: a Waldorf-iskolában feleltetés – abban az értelemben, ahogyan ezt mi ismerjük – nincs. Együttes tevékenység, munka, egyéni ötletek megbeszélése, bizonyos feladatok „számon kérése” – erre majd még visszatérek –, ez természetesen mind van. De feleltetni nem kell – hiszen: *osztályzás sincs!*

A felettetés, a számonkérésnek a mai, kontinentális iskolában ismert módja szorongást kelt. A szorongás – sok mérésből és vizsgálatból tudjuk – teljesítménycsökkentő hatású. Mai iskoláinkban úgy akarjuk kisajtolni, kipróbálni a – felejtésre ítélt – maximális teljesítményt, hogy közben minden rendelkezésünkre álló pszichológiai eszközzel gátoljuk és csökkentjük a teljesítményt. [...]

Értékelés természetesen van a Waldorf-iskolában is – kezdetben rajzban és versben értékeli a tanár a gyerek teljesítményét, melyet a gyerek füzetébe rajzol és ír, külön neki, az ő számára, később prózában. A bizonyítvány is szöveges, mint az angolszász államokban.

Emeljünk ki egy sajátosságot.

Ha egy gyereket osztályzatokkal értékelek – amelyek egyébként valaha szintén „szöveges” értékelések voltak, elégséges, jó, jeles stb. – és mondjuk angolból közepesnek (3-as) minősítek, ez általában a gyerek számára kudarcos élmény, frusztráló hatású. Ha szöveges értékelésben arról beszélek, hogy „a kiejtésed nagyon jó, és év elején nagyon szépen indultál, de azután olyan sokat beszélgettetek Erzsivel, a padszomszédoddal, hogy egyre kevésbé tudtátok, hogy miről van szó – ezért is ültettelek szét októberben. Úgy látszik, késő volt. Már sok szót nem tudtál, és ezért egyre kevésbé figyeltél, egyre jobban lemaradtál. Karácsony előtt aztán úgy láttam, összeszedted egy kicsit magad. Szünet után megint nehezen találtál vissza, és volt, hogy fel se írtad az új szavakat. Szeretném, ha a második félévben, kezdettől fogva együtt jönnél velünk, most új szavakat tanulunk és a régiakat ismétljük. Ezért is kértelek arra, hogy üljél egészen előre, a közelembbe” –, akkor tulajdonképpen közepesnek értékeltem a gyerek teljesítményét, de amit ebből ő átél, az első sorban az, hogy *sokat foglalkoztam veled*, nyomom követtem, számon tartottam, *erényeidet is ismerem*, bízom benne, és elvárom, hogy most jobban fog teljesíteni. Mindez a gyerekekben egészen más benyomást kelt – és számára egészen más indíttatást ad – mint a „néma” kalkulus. Nem kudarcot él át, hanem *a személyes figyelmet és törődést* érzékeli – ez serkentő hatású. A szöveges értékelés módját ad arra, hogy pozitívumokról is beszéljek, és ez a negatívumokat is elviselhetővé, sőt beláthatóvá teszi – a gyerek igazságosnak érzi ezt a minden részmozzanatot is figyelembe vevő leírást.

Az epochális tanítás órái után azok a tantárgyak következnek, melyek

Rudolf Steiner, a Waldorf-pedagógia atyja (wikipédia)

mindennapos vagy legalábbis *rendszeres* gyakorlást igényelnek.

És itt most a Waldorf-iskolának egy újabb – szintén már 1919-ben világosan megfogalmazott – jellegzetessége lép elénk.

A Waldorf-iskolát – Pestalozzi szóhasználatára nyomán – szokták *a kéz, a szív és a fej* egységes iskolájaként is jellemezni.

A nem epochálisan tanított tantárgyak jelentős része úgynevezett *készletgárgy*.

Művészetek.

A Waldorf-iskolában az *ének* mindegyike. A gyerekek első osztálytól kezdve *hangszeren* is játszanak – legelőször kezükhöz – gyerekek kezükhöz – jól illeszkedő *hatluku* furulyán. (Nem kell tehát küzdeniük azért, ujjaik szétfeszítésével, és még akkor is sikertelenül, hogy be tudják fogni jól és biztosan valamennyi furulyalyukat – mint a mi iskoláinkban használt nyolclyukú szoprán furulyákon. – Kicsit fájó szívvel nézhetjük, hogy Magyarországon, ahol a hatluku pásztorsíp oly közismert volt, ezt nem használják, nem ezt használják iskoláinkban. Persze: magyar viszonylatban mindig csak kiemelt iskolákról, zenei általánosokról van szó, ha erről egyáltalán beszélünk.)

Steiner nyomatékosan figyelmeztet arra, hogy *a zenei érzék minden emberben egyformán jelen van; csakis abban*

van különbség, hogy ez mennyire tud megnyilvánulni, vagy mennyire kerül lefojtott, eltemetett állapotba. *Ez utóbbi gyerekek még nagyobb szüksége van a zenei nevelésre!*

[...] Szóltam már arról, hogy hogyan rajzol kezéhez szabott kis téglácskák-kal a Waldorf-óvodás. Ezekkel a színes méhviasz krétákkal dolgozik még az elsős is sima lapu, nagyalakú füzetébe – és már az óvodában is elkezdett akvarellfestést folytatja tovább, alaposan megismerkedve az ecsettel, a papír természetével, melyet megmerít a vízben és úgy terít a táblájára, majd végigsimít egy csak e célra szolgáló szivaccsal, és ráfuttatja a széles ecsettel a higan feloldott, jóminőségű akvarellfestéket. Egy-egy színből, majd egy-két színből indulva – kontúrok nélkül! – tanul meg valóban festeni, tanulja meg látni és átélni a színek természetét, és *írása* is ebből a rajzoló festésből és festő rajzolásból bontakozik ki lassan-lassan, *képszerű művészi tevékenységként*, hogy majd azután saját cselekvéséből, írásából – melynek formái tetszés szerinti nagyságúak – tanuljon meg *olvasni*.

A Waldorf-pedagógia hangsúlyozza, hogy az első osztályokban a gyerek annak befogadására képes, amit *művészi* eszközökkel és mintegy zene-, nyelv- vagy ábrázolásbeli *ritmusokhoz* is kötötten adunk elébe, s amelyeket ő aztán *saját cselekvésében* dolgoz fel és fejez ki újra.

Az éneken, a zenén, a festésen és a minden füzetben használt rajzoláson kívül a Waldorf-iskolás első osztálytól kezdve is tanul. Az euritmia – a görög szó a *jó ritmust* s az ehhez kötődő mozgást jelenti – egy sajátos, táncos mozgásművészet (melynek pedagógiai és gyógyító szakágazata is van).

Ebben a táncos mozgásban a tér s az emberi test fokozott érzékelése van jelen, s megjelenítődik benne a hangzás és a beszéd. Az első osztályban a gyerek egyszerű geometrikus, rajzos formákat jár ki vagy fut ki, zenei motívumoktól kísérve. Itt most annak van fontossága, hogy a gyerek *egész testével* élje át az egyenes vonalak és a görbék, ívelt vonalak közötti különbséget. *Egész testével* élje át, hogy: fölöttem, alattam, előtttem, mögöttem, mellettem. Ugyanakkor kezdje lassan figyelni a másik gyereket is, akinek mozgásával az egyszerű alakzatokban a maga mozgását össze kell hangolnia.

(Talán sejtjük, érzékeljük, hogy milyen nagy jelentősége van e mozgásoknak, ezeknek az egész testtel kivitelezett mozgásoknak, az írás és az olvasás biztonságos elsajátítása, az írás- és

Waldorf-iskola osztályterme (wikipédia, fotó: Florian K.)

olvasászavar prevenciója szempontjából is. Ha ugyanis a gyerek a nagy térben pontosan tájékozódik, megtette az első lépést a füzet vagy a könyv kisebb terében való tájékozódás felé. – Talán nem véletlen, hogy a diszgráfia és a diszlexia más iskolákban egyre sűrűbben fellépő tünetei a Waldorf-iskolákban úgyszólván ismeretlenek; néhány, már valóban rendkívül súlyos kivételtől eltekintve.)

Mind e *művészeti nevelés* azért is kiemelt fontosságú az iskolai élet első éveiben, mert ebben az életkorban a gyerek – a Waldorf-pedagógia ember szemlélete szerint – elsősorban ritmikus rendszerén (légzés és vérkeringés) keresztül közelíthető meg és fejleszhető. Gondolkodása még jelentős mértékben képi és konkrét.

Az erőteljes *művészi iskolázás* – később belépő kötelező vagy szabadon választható tevékenységekkel a szobrászattól az énekkaron át a kamaraegyüttesig vagy nagyzenekari munkáig, a színházi előadásig, melynek természetesen díszleteit is a gyerekek készítik, majd az építészeti rajzig – egészen végigkíséri a Waldorf-iskolások tevékenységét.

A művészet – mint az érzelmek megformált és adekvát kifejeződése – a szív iskolája.

Ami most már a kéz iskoláját illeti:

A gyerekek első osztályban *kötnek* – a fiúk és lányok egyformán, vastag, fa kötőtűvel és vastag fonállal. A tantárgy neve: kézimunka. (Ami a kötést illeti, ma már tudjuk, hogy ez a mozgás a

kezek ügyességét és tudatos koordinációját nagymértékben fokozza, és kedvezően hat vissza a központi idegrendszer finomkoordinációs központjaira is.) Azután majd, a következő osztályokban, a *horgolás és hímzés* következik, majd *szabás, varrás, bőrmunkák, szövés, fonás, könyvkötészet* s a 12. osztályban: jelentős *egyedi munkák* kivitelezése.

Az ötödik osztálytól belép a kézimunka mellé a *kézművesség* is. *Fa-megmunkálás, faragás, illesztés; fém-munkák, kovácsolás; asztalosmunkák, kosárfonás, művészi faragás és fazekas-ság; kőfaragás, majd szobrászat és egyedi munkák.* Ugyancsak a tevékenységek közé tartozik a 6. osztályban kezdődő *kertépítés*, majd a *földmérés, térképrajzolás*, s végül, amiről már beszéltünk: *technológia gyakorlat erdőszetben, mezőgazdaságban, iparban* és – ezt még nem említettük – a *szociális segítői munkakörben*.

S végül, ami számunkra nyilván a legérthetőbb: *a fej iskolája* – sommásan szólva az általunk is ismert (és általában epochálisan, a főoktatás idejében oktatott) tantárgyakkal.

Amiről még nem beszéltünk, az a *két modern idegen nyelv*, melyet a Waldorf-iskolások – szintén 1919 óta – az első osztálytól kezdve tanulnak tizenkét éven át.

Ami talán meglepő: akkor is és mindmáig *direkt* módszerrel.

Vagyis: a tanár nem fordítja le az anyanyelvet az idegen nyelvre – vagy viszont –, hanem úgy tanítja az idegen

nyelvet, mint ahogy a gyerek valaha az anyanyelvét tanulhatta, hangoztatás, helyzetmegértés és utánzás útján.

És természetesen, az első években: semmi nyelvtan, semmi írásbeliség! Szavak, mutogatás – dalok – mondókák – versikék – mondókákkal, versikékkal és dalokkal kísért mozgásos gyerekjátékok.

Sok jeles szakember máig hangoztatott véleménye szerint az iskolába lépés időpontja az, amikor a gyerek, az anyanyelvi struktúrák károsodása nélkül, elkezdhet idegen nyelveket tanulni. Ugyanakkor: a beszédképző szervek még viszonylag lágyak, képlékenyek, képesek az idegen nyelv ejtismódjának elsajátítására. A gyerekben még él a spontán utánzásos késztetés, amellyel eddig a világot a leghatékonyabban tanulta – de már megjelenik egy új tanulási forma is, az, amelyiket Karácsony Sándor *gyűjtésnek* nevez. A gyerek igen nagy mennyiségű konkrétum – nem törvényszerűség! – befogadására képes. Steiner is figyelmeztet, hogy ez a memoriterek klasszikus korszaka. Most, kamaszkoráig, a gyerek nagyon sok mindent tud – és akar! – kívülről megtanulni, egyszeregy, verset, idegen nyelvet...

A gyerek tehát szavakat és fordulatokat tanul – sokszor előbb tud jól egy-egy dalt vagy verset az idegen nyelven, mint ahogy annak tartalmát megértené.

Nem baj!

Ez most a korának megfelelő adekvát tanulási forma.

Ma már a direkt nyelvtanulásnak ez a koncepciója nem olyan meghökkenítően idegenszerű, mint hetven-hetvenöt évvel ezelőtt lehetett. Ellenkezőleg. Ma ez számít az ehhez az életkorhoz szabott modern nyelvtanulás valódi formájának.

Legújabbban – megint! – azt mondjuk, hogy az iskolai alapozó évek legfőbb feladata, hogy a *kulturális alapkészségeket* – írás, olvasás, számolás – nagy biztonsággal elsajátíttassa a gyerekekkel, úgy, hogy ez problémátlan automatizmussá érlelődjön benne.

Erre csak akkor van lehetőség, ha elegendő *elhúzott idő* áll a gyakorlás rendelkezésére!

Ugyanis, hogy valamit igazán megtanuljunk, hogy az készséggé érlelődjön bennünk – ehhez hozzátartozik a *felejtés* is!

Amíg arra gondolok írás közben, hogy „kerekíték-hurkolok” – miközben az ó betűt rajzolgom –, addig nem tudok írni. Írni akkor tudok, ha arra gondolok, amit le akarok írni, és észre sem veszem, hogy kerekíték-hurkolok.

A részmozzanatok lesüllyedtek, átmentek a feledésen, a készség automatizálódott. [...]

Mind e fentieknek megfelelően a Waldorf-iskolában az írás és olvasás alapozása elhúzott a többi mai iskolához mérten. Az első két-három évben kell biztonsággal megtanulniuk a gyerekeknek írni és olvasni, nagy teret hagyva az egyéni különbségeknek, siertetés nélkül.

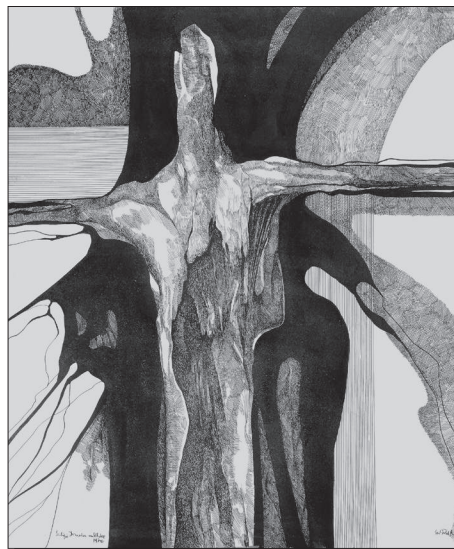
A Waldorf-iskola alapelszervei *heterogén csoportokra* épülő iskola. Fontosnak tartja, hogy a különböző képességű gyerekek egy osztályban nevelődjenek, együtt. Nem fogja vissza a tehetséget, de nem hagyja le a valamiért gyenge vagy már-már lemaradó, leszakadó gyereket sem.

Buktatás nincs. (Tapasztalatok szerint a gyerekek később – ha előbb nem, a kamaszkor fordulója után – behozzák azt, amiben itt vagy ott lemaradtak.)

Tudomásom szerint a Waldorf-iskola az első olyan iskola volt a világon, amely az értelmi fogyatékos határese-tek normál osztályban nevelésével próbálkozott meg, sikerrel. (Persze, hogy az első, ezt csak a modern kor iskoláira érttettem, hiszen ezek a gyerekek általában problémátlanul együtt nevelődtek a többiekkel a régi falusi iskolában.)

A Waldorf-iskola az individuum – a mindig rejtélyes és egyszéri, transzcendens eredetű gyermeki individualitás – köré olyan közeget próbál teremteni, amelyben ki-ki azzá fejlődhetik, amivé lennie kell.

Steiner hangsúlyozza, hogy „nem az a feladatunk, hogy a felnövekvő generációnak különböző meggyőződéseket hagyományozzunk át az iskolában. Ahhoz kell őket hozzásegítenünk, hogy saját ítélőerejüket, saját felfogásmódjukat

Soó Zöld Margit: Rekvium egy költőért

kimunkálják és használhassák. Tanulják meg saját szemükkel nézni a világot. A mi meggyőződéseink csak a mi számunkra érvényesek. Azért tárjuk őket az ifjúság elé, hogy azt mondhasuk: így látjuk mi a világot. Most már rajtatok a sor, vegyétek szemügyre, hogy számotokra milyennek mutatkozik. Képességeket kell felébreszteniük, nem pedig meggyőződéseket átadnunk. Ne a mi »igazságainkban« higygen az ifjúság, hanem a mi személyiségünkben. Azt vegyék észre a növendékek, hogy mi magunk is keresők vagyunk. És a keresők útjára kell őket is segítenünk.” [...]

Minden felekezeti saját felekezetének hittanát tanulja a Waldorf-iskolában, a felekezeten kívüliek pedig, vagy akik egyébként ezt választják, úgynevezett szabad Waldorf-hittant, mely egy öku-mentikusnak mondható keresztény hitoktatás.

(Ma, amikor a világ minden táján működik már Waldorf-iskola, sok helyütt felmerül a probléma, hogy mivel a gyerekek egy része vagy esetleg többsége nem keresztény, hanem mohamedán vagy zsidó vagy sintoista-buddhista, nem is a keresztény ünnepkör ünnepeihez kellene szabni az iskolai szüneteket és ünnepeket, hanem, természetesen, az odajáró gyerekek és szüleik igényeihez.) [...]

Egy Steinertől származó, költeménybe foglalt mondás szerint: a gyereket tiszteletben kell fogadni (e földi világon), szeretetben kell nevelni, és szabadságban kell elbocsátani (hogy saját felnőtt életét élje).

A szabad Waldorf-iskolák – ez a teljes nevük németül – nem úgy nevelnek a szabadságra, hogy a gyereket gyerekkorában „megszabadítják” minden külső szabálytól és feltételtől. Ez teljesen ellenkezik a Waldorf-pedagógia gyerekfelfogásával.

Steiner hosszan foglalkozik azzal, hogy milyen nagy szüksége van a felnövekvő iskolásnak az orientáló autoritásra – akit az osztálytanító képvisel.

Vigyázat!

Nem autoriter – tekintélyelvű – nevelésről van itt szó.

A gyerekeknek – érzelmi biztonsága kialakulásához és biztonságos tájékozódásához – szüksége van először szülei-re, majd tanítójára, akihez szeretetben ragaszkodhat, s aki a világot közvetíti – magyarázza, értelmezi – számára. Steiner arról beszél, hogy felnőttkorára csak az válhat valóban öntudatos szabad emberré, aki meg tudja és meg meri formálni saját véleményét, akinek gyerekkorában volt módja megtanulni

az orientáló véleményformálást attól, akihez érzelmi ragaszkodás kötötte. Éppen azok lesznek a sodródók, akik már gyerekkorukban is támasz nélkül, orientáló, érzelmileg elfogadott autoritás nélkül maradtak.

(Steiner felfogásmódja megegyezik a pszichológusi tapasztalattal.)

Steiner arról beszél, hogy felnőttkorára csak az válhat valóban öntudatos szabad emberré, aki meg tudja és meg meri formálni saját véleményét, akinek gyerekkorában volt módja megtanulni az orientáló véleményformálást attól, akihez érzelmi ragaszkodás kötötte.

A Waldorf-iskola annyiban is szabad, hogy nem valamiféle központi tanterv alapján dolgozik, nem igazodik központi vizsgarendszerekhez – kivéve az iskolát lezáró esetleges érettségítő, és belső struktúrájában nincs egyszemélyi vezetője.

A Waldorf-iskolában nincs igazgató – az iskolát a tantestület vezeti, a minden csütörtökön délután mintegy négy órától üléselő tanári konferencia. [...]

A Waldorf-iskolák koncertjei, színelőadásai, karácsonyi bazárjai és a helyiségeibe befogadott vendéggjátékok mind-mind nyitva állnak a nagyközönség előtt. Ugyanígy kezdeményezőként léphet fel környezetvédelmi és más lakhelyi kérdésekben is egy-egy ilyen Waldorf-iskolai közösség, melybe gyerekek, szülők és tanárok egyformán beletartoznak. [...]

Jegyzetek

1 Vekerdy Tamás *És most belülről – Álmod és Lidércek*, Saxum kiadó, 2011

2 Az idézőjel azért áll a „biológia” szó mellett, mert a Waldorf-iskolákban a hetedik osztály anyagát például *antropológiaként* jelölik meg, mely – a 10–12. osztály biológiájával, és az előző osztályok állat-, növény- és ásványtanával együtt (ebben a sorrendben! a gyerek életkorából fakadó felfogóképességéhez alkalmazkodva!) – a természetrajz fogalmkörébe tartozik.

| Soó Zöld Margit: Régi Tordai út